

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΓΕΩΠΟΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ ΙΧΘΥΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΥΔΑΤΙΝΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Μεθοδολογία συγγραφής
και επιμέλεια επιστημονικών εργασιών**

Ασημένια Α. Κορομηλή

ΒΟΛΟΣ 2021

**UNIVERSITY OF THESSALY
SCHOOL OF AGRICULTURAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ICHTHYOLOGY
AND AQUATIC ENVIRONMENT**

POSTGRADUATE MASTER'S THESIS

“Scientific essay writing: Methodology and editing”

Asimonia A. Koromili

VOLOS 2021

Μεθοδολογία συγγραφής και επιμέλεια επιστημονικών εργασιών

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

1) Αθανάσιος Εξαδάκτυλος, Καθηγητής, Γενετική Υδρόβιων Ζωικών Οργανισμών, Τμήμα Γεωπονίας Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος, Σχολή Γεωπονικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, *Επιβλέπων*

2) Δημήτριος Βαφείδης, Καθηγητής, Βιοποικιλότητα των Θαλάσσιων Βενθικών Ασπονδύλων και άμεση - έμμεση χρησιμότητά τους, Τμήμα Γεωπονίας Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος, Σχολή Γεωπονικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, *Μέλος*

3) Γεώργιος Γκάφας, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής, Μοριακή Βιολογία της Διατήρησης Θαλάσσιων Θηλαστικών και Ιχθυοαποθεμάτων, Τμήμα Γεωπονίας Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος, Σχολή Γεωπονικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, *Μέλος*

Στη μαμά, που δεν θα μάθει ποτέ ότι έγινε αυτή η εργασία

Στον μπαμπά, που δεν θα το θυμάται

*Στους γονείς μου, Εριφύλη και Θανάση, που μου δίδαξαν να συντονίζω το βήμα μου
με τον ρυθμό της καρδιάς μου*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θερμά ευχαριστώ τον *Καθηγητή κ. Αθανάσιο Εξαδάκτυλο*, επιβλέποντα της εργασίας, που στάθηκε δίπλα μου κάθε στιγμή αυτής της διαδρομής, στηρίζοντας και παροτρύνοντάς με να αναμετρηθώ με τον ίδιο μου τον εαυτό, τους δισταγμούς, τους φόβους και την άγνοιά μου.

Ευχαριστίες οφείλω στον Πρόεδρο του Τμήματος, Καθηγητή κ. Δημήτριο Βαφείδη και στον Επίκουρο Καθηγητή κ. Γεώργιο Γκάφα, μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής, για την εμπιστοσύνη τους καθώς, επίσης, και σε όλα τα μέλη του ακαδημαϊκού και διοικητικού προσωπικού του Τμήματος Γεωπονίας Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για τη συνεχή και αμέριστη στήριξή τους.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η υποχρέωση των φοιτητών να συγγράψουν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους επιστημονικές μελέτες στο πλαίσιο σεμιναριακών μαθημάτων ή στο τέλος των σπουδών τους την πτυχιακή, μεταπτυχιακή ή διδακτορική τους εργασία, πολλές φορές αποτελεί πραγματικό πρόβλημα. Ερωτήματα λανθάνοντα ή και έκδηλα που ανακύπτουν είναι, μεταξύ άλλων: -Από πού θα ξεκινήσω την εργασία μου και πώς θα προχωρήσω; -Πώς θα τιθασεύσω το βιβλιογραφικό υλικό; -Ποιος είναι ο μεθοδολογικός σχεδιασμός που θα πρέπει να ακολουθήσω; -Πώς θα οργανώσω τα κεφάλαια της μελέτης μου; -Πώς θα παραθέσω τη βιβλιογραφία και τις παραπομπές; Πρόκειται για πληκτικές και χρονοβόρες διαδικασίες; Είναι ανάγκη να γίνονται όλα αυτά, μ' αυτή τη σειρά και την ίδια πειθαρχία;

Σχεδόν σε όλα τα μαθήματα, ο διδάσκων δίνει ένα συνοπτικό μεθοδολογικό πλαίσιο όσον αφορά τη συγγραφή επιστημονικής εργασίας. Εντούτοις, οι φοιτητές νιώθουν άοπλοι, χωρίς εφόδια και αποσκευές, όταν κάτι τέτοιο απαιτηθεί στην πράξη. Και οι αδυναμίες, οι ελλείψεις, τα κενά, εντοπίζονται στη συνέχεια όταν ξεκινήσει η υλοποίηση ενός σχεδίου εργασίας ή ακόμη κι όταν έχει ολοκληρωθεί. Η προτεινόμενη εργασία αποσκοπεί να απαντήσει σε μερικά από τα παραπάνω ερωτήματα. Μπορεί να αποτελέσει ένα χρηστικό εγχειρίδιο, στο μέτρο του δυνατού, όπου θα γίνεται προσπάθεια να συμπεριληφθούν βασικά μεθοδολογικά στοιχεία, που θα διευκολύνουν το εγχείρημα του εκπαιδευόμενου, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο της ερευνητικής του μελέτης, να οργανώσει αποτελεσματικά, συστηματικά και με βάση την επιστημονική δεοντολογία τη δική του εργασία.

Θα περιγραφούν οι τεχνικές εύρεσης του θέματος, η βιβλιογραφική ενημέρωση με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, των βιβλιοθηκών, τη χρήση των περιοδικών και άλλων πηγών στο Διαδίκτυο, τη χρήση δευτερογενών πηγών δεδομένων. Θα καταγραφούν οι μέθοδοι που επιτρέπουν την ορθή διεξαγωγή εμπειρικών ερευνών. Θα αναλυθούν οι τεχνικές που συνιστούν τις ποσοτικές μεθόδους έρευνας και αφορούν την κατασκευή και τον έλεγχο του ερωτηματολογίου, τη θεωρία της δειγματοληψίας, καθώς και τις κύριες στατιστικές μεθόδους ανάλυσης δεδομένων που χρησιμοποιούνται συχνά σε πολλές επιστημονικές εργασίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
1. Τι είναι η μεθοδολογία της έρευνας	12
1.1 Μέθοδοι έρευνας	14
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
2. Τι είναι η επιστημονική εργασία και σε τι χρησιμεύει	15
2.1 Είδη εργασιών σε σχέση με το επίπεδο σπουδών	17
➤ Άρθρο	17
➤ Πτυχιακή εργασία	18
➤ Μεταπτυχιακή εργασία	19
➤ Διδακτορική Διατριβή	19
➤ Μονογραφία	20
2.2 Είδη εργασιών σε σχέση με το αντικείμενο της έρευνας	20
2.3 Η εύρεση του θέματος	21
2.4 Ο ρόλος του επιβλέποντα καθηγητή	27
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
3. Σχεδιασμός και υλοποίηση της έρευνας	29
3.1 Πώς γίνεται μια βιβλιογραφική έρευνα	33
➤ Η αναζήτηση στη βιβλιοθήκη	34
➤ Διευθύνσεις ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στο Διαδίκτυο	36
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
4. Δευτερογενή δεδομένα	37
4.1 Πλεονεκτήματα και περιορισμοί των δευτερογενών δεδομένων	37

4.2 Μηχανές αναζήτησης	39
----------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5. Μέθοδοι και τεχνικές διεξαγωγής εμπειρικών ερευνών	42
5.1 Ποιοτική και ποσοτική έρευνα	43
5.2 Ποσοτική μέθοδος έρευνας	48
5.2.1 Έρευνα με ερωτηματολόγιο	50
➤ Είδη ερωτήσεων	51
➤ Είδη ερωτηματολογίων	55
5.2.2 Σφάλματα μέτρησης - Εγκυρότητα και Αξιοπιστία	56
5.2.3 Βασικές μέθοδοι στατιστικής ανάλυσης	57
5.3 Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

6. Μέθοδοι δειγματοληψίας	61
-------------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

7. Τα εισαγωγικά στοιχεία στη συγγραφή της επιστημονικής εργασίας	62
7.1 Η βιβλιογραφική επισκόπηση	70
✓ Σύστημα APA	72
✓ Σύστημα Harvard	75
✓ Σύστημα Chicago	77
✓ Σύστημα Vancouver	80

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

8. Παρουσίαση αποτελεσμάτων	82
8.1 Πίνακες	82
8.2 Σχήματα	84

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

9. Το κλείσιμο της επιστημονικής εργασίας - Συζήτηση αποτελεσμάτων	85
9.1 Συμπεράσματα	85
9.2 Βιβλιογραφία	86
9.3 Παραρτήματα	86
9.4 Ευρετήριο (Λημματικός κατάλογος)	86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

10. Η προφορική παρουσίαση	88
10.1 Οι διαφάνειες	88
10.2 Ο διαθέσιμος χρόνος	89
10.3 Η πρόβα	90

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	91
-------------------------------	-----------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	93
-------------------------------	-----------

ABSTRACT	99
---------------------------	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1. Τι είναι η μεθοδολογία της έρευνας

Η έννοια της έρευνας, γενικά, αναφέρεται στη διαδικασία που αποσκοπεί στην αναζήτηση γνώσης. Σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί, επίσης, να οριστεί ως μια επιστημονική και συστηματική αναζήτηση σχετικών πληροφοριών που αφορούν ένα συγκεκριμένο θέμα. Στην πραγματικότητα, είναι μια μέθοδος που εντάσσεται στο πεδίο της επιστημονικής διερεύνησης διάφορων θεμάτων. Το *Advanced Learner's Dictionary of Current English* ορίζει την έννοια της έρευνας ως την προσεκτική διερεύνηση ή έρευνα, ειδικά μέσω της αναζήτησης νέων γεγονότων σε οποιονδήποτε κλάδο της γνώσης, ενώ οι Patel και Patel (2019) ορίζουν την έρευνα ως τη συστηματοποιημένη προσπάθεια να αποκτηθούν νέες γνώσεις σε διάφορα ερευνητικά πεδία.

Ο σκοπός της έρευνας είναι ν' ανακαλύψει τις απαντήσεις σε συγκεκριμένα ερωτήματα που θέτει ο ερευνητής μέσω της εφαρμογής επιστημονικών διαδικασιών. Ο κύριος στόχος της έρευνας (Kothari, 2004) είναι ν' ανακαλύψει την αλήθεια που κρύβεται πίσω από τα διάφορα φαινόμενα που βρίσκονται στο πεδίο του ενδιαφέροντος και δεν έχει ανακαλυφθεί ακόμη. Συνολικά, η διεξαγωγή ερευνών είναι απολύτως απαραίτητη, έτσι ώστε να διευρύνεται η διαθέσιμη γνώση σε διαφορετικά πεδία ενδιαφέροντος και να είναι δυνατή η εξέλιξη των επιστημών, αλλά και των κοινωνιών γενικότερα.

Με τη λέξη μεθοδολογία εννοούμε ένα ολοκληρωμένο σύνολο διαδικασιών και μεθόδων που μπορούν να εφαρμοστούν από έναν επιστήμονα προκειμένου αυτός να διεξάγει μια ερευνητική διαδικασία. Η μεθοδολογία περιλαμβάνει ορθολογικές

τεχνικές και διαδικασίες που πραγματοποιούνται με λογικά βήματα, συνδέονται μεταξύ τους και αποσκοπούν να επιλύσουν και να πραγματευτούν ένα πρόβλημα στο σύνολό του.

Με τη λέξη έρευνα εννοούμε την παραγωγή πρωτότυπων αποτελεσμάτων μέσω της συστηματικής, ορθολογικής και επιστημονικής αναζήτησης. Η επιστημονική έρευνα επιτρέπει τον συνεχή και πλήρη έλεγχο από εξωτερικούς κριτές και χρησιμοποιώντας τη λογική λύνει διάφορα προβλήματα που εμφανίζονται στην πορεία. Η επιστημονική έρευνα χαρακτηρίζεται από τη σημαντική ιδιότητα της επαναληψιμότητας. Θα πρέπει, δηλαδή, κάποιος επιστήμονας που έχει τις γνώσεις και τα στοιχεία, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν στην αρχική έρευνα, να μπορεί να επαναλάβει ολόκληρη τη διαδικασία και να καταλήξει στα ίδια συμπεράσματα. Η επιστημονική έρευνα χαρακτηρίζεται κι από μια άλλη σημαντική ιδιότητα. Μια επιστημονική θεωρία μπορεί, και πρέπει, να δοκιμαστεί-εφαρμοστεί και σε άλλα παραδείγματα, σύνολα δεδομένων, και γενικά σε πλαίσιο διαφορετικό από το αρχικό πάνω στο οποίο στηρίχτηκε. Με τον τρόπο αυτό θα διερευνηθεί το αν είναι γενικά εφαρμόσιμη. Συνήθως δεν υπάρχουν θεωρίες με απόλυτη και συνολική εφαρμογή. Όταν μια θεωρία δεν περιγράφει ή δεν εξηγεί κάποια φαινόμενα, τότε μπορεί ν' αλλάξει ή να τροποποιηθεί. Με τον τρόπο αυτό γεννιούνται νέες θεωρίες που εξηγούν περισσότερα φαινόμενα, μέχρι που κι αυτές, μέσω της κρίσης παραδειγμάτων, να αντικατασταθούν από νέες (Kuhn, 1962).

Η παρούσα εργασία εστιάζει στη μελέτη, την καταγραφή και την παρουσίαση στοιχείων που αφορούν την ερευνητική μεθοδολογία και που είναι απαραίτητο να γνωρίζει κανείς πριν την έναρξη, αλλά και κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, στα κεφάλαια που ακολουθούν γίνεται λόγος για τις τεχνικές

εύρεσης του θέματος της εργασίας, τη βιβλιογραφική ενημέρωση και τον τρόπο μελέτης του αρχειακού υλικού, τον τρόπο οργάνωσης των κεφαλαίων, τις μεθόδους και τεχνικές διεξαγωγής εμπειρικών ερευνών και, τέλος, τον τρόπο παράθεσης βιβλιογραφίας και παραπομπών.

1.1 Μέθοδοι έρευνας

Οι μέθοδοι έρευνας αποτελούν αποσπασματικές και μεμονωμένες επιστημονικές τεχνικές και διαδικασίες που μπορεί να εφαρμόσει κάθε επιστήμονας ανάλογα με το αντικείμενο, το πρόγραμμα και τη μεθοδολογία έρευνας που θα χρησιμοποιήσει.

Οι μέθοδοι γίνονται κτήμα του επιστήμονα, διαμορφώνοντας έτσι μια δεξιότητα ή ένα σύνολο δεξιοτήτων. Οι μέθοδοι έρευνας διδάσκονται, δεν γεννιέται κάποιος καλός επιστήμονας, αλλά μαθαίνει να είναι. Μαθαίνει το σύνολο των μεθόδων, τον τρόπο δουλειάς, τους κανόνες δεοντολογίας και, τέλος, τον τρόπο συγγραφής επιστημονικών εργασιών.

Ένας επιστήμονας μπορεί να συγγράψει αξιόλογες επιστημονικές εργασίες χωρίς να έχει ή να χρειάζεται να έχει λογοτεχνικό ταλέντο. Ο επιστημονικός λόγος είναι γενικά λιτός, αυστηρός, χρησιμοποιεί συγκεκριμένη ορολογία, και είναι έτσι σαφής, σύντομος και ακριβής. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι είναι εύκολη η εκπόνηση και διεκπεραίωση μιας έρευνας μέχρι και τη συγγραφή της. Είναι, όμως, δυνατόν να επιτευχθεί μέσω της σωστής και επαρκούς εκπαίδευσης του ερευνητή, της σταδιακής και ορθολογικής μελέτης και ερμηνείας των φαινομένων και της προσήλωσης σε εξειδικευμένα θέματα, που απορροφούν την προσοχή κάθε φορά και αναλύονται βήμα-βήμα έως την τελική τους σύνθεση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2. Τι είναι η επιστημονική εργασία και σε τι χρησιμεύει

Τι εννοούμε, όμως, όταν μιλάμε για επιστημονικό λόγο, επιστημονικότητα, επιστημονική έρευνα, επιστημονική αξία ενός πονήματος; Αυτοί είναι όροι που μπορούν να παρεξηγηθούν και να προσφέρουν έδαφος τόσο σε αθέλητα διαφορούμενα όσο και σε μυθοποιήσεις ή και αθέμιτες υποψίες για "βαλσαμωμένη κουλτούρα" (Eco, 1994).

Για ορισμένους, η επιστήμη ταυτίζεται με τις φυσικές επιστήμες ή την έρευνα με ποσοτικές βάσεις: μια έρευνα δεν είναι επιστημονική αν δεν πορεύεται με τύπους και διαγράμματα. Σύμφωνα μ' αυτή την άποψη δεν θα ήταν επιστημονική μία έρευνα, για παράδειγμα, για την ηθική στον Αριστοτέλη. Προφανώς δεν είναι αυτό το νόημα που δίνεται στον όρο "επιστημονικό". Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να ορίσουμε πότε μια εργασία μπορεί να χαρακτηριστεί επιστημονική με την ευρεία έννοια.

Το πρότυπο, αναφέρει ο Eco, μπορεί κάλλιστα να είναι εκείνο των φυσικών επιστημών, όπως προτάθηκε από την αρχή ακόμα της σύγχρονης εποχής. Μία έρευνα είναι επιστημονική όταν ανταποκρίνεται στα ακόλουθα προαπαιτούμενα:

- i) Η έρευνα στρέφεται σ' ένα αναγνωρίσιμο αντικείμενο με τρόπο που να είναι αναγνωρίσιμο και από τους άλλους. Ο όρος "αντικείμενο" δεν είναι κατ' ανάγκη φυσικό σημαινόμενο. Το να ορίσουμε το αντικείμενο σημαίνει να ορίσουμε τις συνθήκες με τις οποίες μπορούμε να μιλήσουμε γι' αυτό στη βάση ορισμένων κανόνων που θα τους θέσουμε εμείς ή που τους έχουν θέσει άλλοι πριν από εμάς.

- ii) Η έρευνα πρέπει να λέει σχετικά με το αντικείμενό της πράγματα που δεν έχουν λεχθεί ήδη ή να ξαναβλέπει υπό διαφορετικό πρίσμα τα πράγματα που έχουν λεχθεί. Ένα μαθηματικά ορθό πόνημα που θα αποδείκνυε με παραδοσιακές μεθόδους το πυθαγόρειο θεώρημα δεν θα ήταν επιστημονική εργασία, διότι δεν θα προσέθετε τίποτα στις γνώσεις μας. Στην καλύτερη περίπτωση, θα ήταν ένα καλό εκλαϊκευτικό έργο, σαν ένα εγχειρίδιο οδηγιών. Όμως, μια επιστημονική εργασία σύνθεσης μπορεί να είναι επιστημονικά χρήσιμη διότι αυτός που τη γράφει συγκέντρωσε και συνέδεσε με οργανικό τρόπο τις απόψεις που εξέφρασαν άλλοι για το ίδιο θέμα. Ένα πράγμα μόνο πρέπει να έχουμε υπόψη μας: ένα έργο σύνθεσης έχει επιστημονική χρησιμότητα εφόσον δεν υπάρχει κάτι παρόμοιο στο συγκεκριμένο πεδίο.
- iii) Η έρευνα πρέπει να χρησιμεύει στους άλλους. Μια εργασία είναι επιστημονική εφόσον -τηρουμένων των προϋποθέσεων των σημείων i και ii- προσθέτει κάτι σε όσα ήδη γνώριζε η κοινότητα και εφόσον οι μέλλουσες εργασίες σχετικά με το ίδιο αντικείμενο πρέπει, θεωρητικά τουλάχιστον, να τη λαμβάνουν υπόψη. Φυσικά, η επιστημονική σπουδαιότητα μετριέται με το πόσο αναγκαία αποδεικνύεται η συνεισφορά. Υπάρχουν συνεισφορές τις οποίες αν δεν λάβουν υπόψη τους οι μελετητές, δεν μπορούν να κάνουν τίποτα άξιο λόγου. Και υπάρχουν άλλες τις οποίες οι μελετητές καλά θα έκαναν να λάβουν υπόψη τους, αλλά κι αν δεν το κάνουν δεν χάλασε κι ο κόσμος.
- iv) Η έρευνα πρέπει να προσφέρει τα στοιχεία επαλήθευσης και διάψευσης των υποθέσεων που παρουσιάζει, και ως εκ τούτου πρέπει να προσφέρει τα στοιχεία για τη συνέχισή της από άλλους. Αυτή είναι μια θεμελιώδης προϋπόθεση. Μια μελέτη είναι επιστημονική στον βαθμό που θα τεκμηριώσει με ελέγξιμο απ'

όλους τρόπο την εμπειρία του ερευνητή και θα επιτρέψει σε κάποιον άλλο να την επαναλάβει είτε για να καταλήξει στα ίδια αποτελέσματα είτε για να ανακαλύψει ότι τα αποτελέσματα ήταν τυχαία και καθόλου δεν οφείλονταν στην παρέμβαση του ερευνητή, αλλά σε άλλους παράγοντες που δεν εξέτασε.

Το ωραίο με μια επιστημονική διαδικασία, αναφέρει ο Eco, είναι ότι ποτέ δεν κάνει τους άλλους να χάνουν χρόνο: ακόμα και το να δουλεύει κανείς πάνω στα ίχνη μιας επιστημονικής υπόθεσης για να ανακαλύψει μετά ότι χρειάζεται να την αναιρέσει, σημαίνει ότι έχει κάνει κάτι χρήσιμο. Κάθε επιστημονική εργασία, εφόσον συνεισφέρει στην ανάπτυξη της γνώσης των άλλων, έχει πάντα θετική αξία (αρνητική αξία έχει κάθε πράξη που τείνει να εμποδίσει τη διαδικασία γνώσης).

2.1 Είδη εργασιών σε σχέση με το επίπεδο σπουδών

Σε σχέση με το επίπεδο σπουδών του ερευνητή, το μέγεθος και το θέμα της εργασίας, τη χρονική στιγμή κατά τη διάρκεια της επιστημονικής καριέρας του επιστήμονα ή τον τρόπο που αυτός αντιμετωπίζει το θέμα της εργασίας, διακρίνουμε τα εξής είδη (Ζαφειρόπουλος, 2005):

➤ *Το άρθρο*

Και μόνο η λέξη "άρθρο" που έχει καθιερωθεί για να περιγράψουμε αυτού του είδους την εργασία δίνει έμφαση στην απλότητά του. Πρόκειται για μια μικρού μεγέθους, πολύ εξειδικευμένη και πρωτότυπη εργασία. Γράφεται από έναν ή περισσότερους συγγραφείς, είναι εκτυπωμένο σε απλό Α4 χαρτί με εξώφυλλο που αναφέρει τον τίτλο και τα ονόματα των συγγραφέων. Παρουσιάζει με λόγο λιτό και με οικονομία χώρου τις πολύ σχετικές επιστημονικές εξελίξεις σχετικά με το θέμα που πραγματεύεται.

Παρουσιάζει τα νέα αποτελέσματα που έχει να προσφέρει στον επιστημονικό τομέα του. Συνοδεύεται από τη βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε.

Η σημασία του να δημοσιεύει ο κάθε επιστήμονας άρθρα σε περιοδικά και πρακτικά συνεδρίων είναι πολύ μεγάλη. Στην καριέρα του αυτά κυρίως θα προσμετρήσουν για την επιστημονική του ανέλιξη. Για την επιστημονική κοινότητα, από την άλλη, είναι τα δημοσιευμένα άρθρα που την τροφοδοτούν με τις νεότερες επιστημονικές εξελίξεις, που προέρχονται από οποιοδήποτε σημείο του κόσμου και μπορούν να διαβαστούν από επιστήμονες σε οποιοδήποτε σημείο του κόσμου.

Το μέγεθος ενός άρθρου είναι γενικά μικρό και η ακριβής μέγιστη έκτασή του εξαρτάται από τις προδιαγραφές του περιοδικού στο οποίο πρόκειται να δημοσιευτεί. Σημαντικό τμήμα ενός άρθρου, αλλά και κάθε επιστημονικής εργασίας, είναι η περίληψη. Ο ρόλος που καλείται να παίξει είναι πολύ σημαντικός, καθώς συχνά είναι το μόνο τμήμα του άρθρου που πρόκειται να διαβαστεί από το κοινό. Παίξει τον ρόλο της συνοπτικής ενημέρωσης σχετικά με το περιεχόμενο και τα ευρήματα του άρθρου. Για τον λόγο αυτό πρέπει να είναι όσο γίνεται πιο περιγραφική και πληροφοριακή. Διαβάζοντάς την ο αναγνώστης θα πρέπει να είναι σε θέση, κατά το δυνατόν, να αποφασίσει να μην προχωρήσει στην ανάγνωση του άρθρου επειδή διαπιστώνει από την αρχή ότι δεν είναι του άμεσου ενδιαφέροντός του και δεν του είναι χρήσιμο ή και το αντίθετο.

➤ *Πτυχιακή εργασία*

Η πτυχιακή εργασία αποτελεί συχνά υποχρεωτικό μάθημα του προγράμματος σπουδών των Τμημάτων, διεξάγεται με την επίβλεψη εκπαιδευτικού προσωπικού και επικεντρώνεται στην εφαρμογή των γνωστικών αντικειμένων του Τμήματος.

Βοηθάει τον φοιτητή να αναπτύξει ικανότητες που απαιτούνται για την αντιμετώπιση σύνθετων καταστάσεων. Συγκεκριμένα, μέσα από την πτυχιακή εργασία ο φοιτητής μαθαίνει:

- Να σχεδιάζει, να προγραμματίζει, να παρακολουθεί και να ελέγχει την εξέλιξη εργασιών.
- Να εντοπίζει και να χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους πληροφοριών.
- Να χρησιμοποιεί συνδυαστικά τις γνώσεις, τα εργαλεία και τις τεχνικές που έχει διδαχτεί.
- Να υποστηρίζει τις απόψεις και τις ιδέες του.
- Να παρουσιάζει ευρήματα και τα επιτεύγματά του με διάφορους τρόπους.

➤ **Μεταπτυχιακή εργασία**

Πρόκειται για μια πιο εξειδικευμένη εργασία. Είναι το τελικό παραδοτέο σ' έναν κύκλο μεταπτυχιακών σπουδών. Έχει σαν σκοπό να παρουσιάσει την κριτική και αναλυτική ικανότητα του υποψήφιου, σε συνδυασμό με την ικανότητα που αυτός έχει ν' ανατρέχει στις βιβλιογραφικές πηγές και στη συνέχεια ν' αναλύει πολύπλοκα και εξειδικευμένα επιστημονικά θέματα. Ο όγκος της ποικίλλει ανάλογα με τον επιστημονικό κλάδο και το θέμα. Η πραγμάτευση του θέματος θα πρέπει να έχει στοιχεία πρωτοτυπίας και να στηρίζεται σε σημαντική βιβλιογραφική ενημέρωση.

➤ **Διδακτορική Διατριβή**

Πρόκειται για μια εκτεταμένη γραπτή πραγμάτευση (Παππάς, 2002), μια εξειδικευμένη εργασία πάνω σε θέμα που ανήκει σ' έναν ευρύτερο επιστημονικό κύκλο, τον οποίο και εξαντλεί ο επιστήμονας κατά τρόπο οπωσδήποτε πρωτότυπο και

συστηματικό και χωρίς χάσματα. Ο ερευνητής θα πρέπει προηγουμένως να εξασφαλίσει, μέσα από συστηματικό και εκτενές ψάξιμο, ότι κανείς άλλος δεν έχει ασχοληθεί ούτε και ασχολείται με το συγκεκριμένο θέμα. Η εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής συνήθως διαρκεί τρία έως πέντε χρόνια και έχει ως αποτέλεσμα τη συγγραφή ενός βιβλίου με ολοκληρωμένη δομή.

Ο ερευνητής που εκπονεί διδακτορική διατριβή θα πρέπει να έχει συμπεριλάβει σημαντικό όγκο βιβλιογραφικών παραπομπών στην εργασία του, να έχει πραγματευτεί με τρόπο τελείως πρωτότυπο το θέμα του και να έχει συνδράμει με την εργασία του στην πρόοδο της επιστήμης. Συνήθως μέρη της διατριβής δημοσιεύονται ως άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά.

➤ *Μονογραφία*

Πρόκειται για μια απολύτως εξειδικευμένη εργασία πάνω σ' ένα θέμα, το οποίο δεν ανήκει σ' έναν ευρύτερο επιστημονικό κύκλο ή σε μια γενικότερη εργασία, αλλά δημιουργεί έναν ιδιαίτερο επιστημονικό χώρο, τον οποίο επίσης εξαντλεί κατά τρόπο σημαντικό και χωρίς χάσματα.

2.2 Είδη εργασιών σε σχέση με το αντικείμενο της έρευνας

Σύμφωνα με τον Ζαφειρόπουλο (2005), διακρίνουμε τρία είδη ερευνών:

- Περιγραφικές
- Βιβλιογραφικές και
- Έρευνες που μέσω μιας μεθοδολογίας αποσκοπούν να ελέγξουν κάποιες υποθέσεις

Στο πρώτο και στο δεύτερο είδος διακρίνουμε:

- 1) Μελέτες περιπτώσεων (case studies)

- 2) Διαχρονικές έρευνες
- 3) Συγκριτικές έρευνες
- 4) Επισκοπήσεις και δημοσκοπήσεις (surveys) και
- 5) Εργαστηριακά πειράματα

Στο τρίτο είδος, στις έρευνες που έχουν ως σκοπό ν' ανακαλύψουν καινούρια γνώση μέσω μιας αυστηρής επαγωγικής επιστημονικής μεθόδου, εργαζόμαστε ως εξής:

- α) Δημιουργούμε μία η περισσότερες υποθέσεις
- β) Προσαρμόζουμε τις υποθέσεις στην πραγματικότητα εκφράζοντας και μεταφράζοντας πώς αυτές προσαρμόζονται στην πραγματικότητα
- γ) Ελέγχουμε τις υποθέσεις συλλέγοντας τα κατάλληλα δεδομένα.

Οι έρευνες, επίσης, χωρίζονται σε διερευνητικές, που δεν καθοδηγούνται από κάποια υπόθεση εργασίας, και σε επιβεβαιωτικές που βασίζονται σε κάποια θεωρία, την οποία και ελέγχουν στην πρακτική της εφαρμογή. Έρευνα, επίσης, μπορεί να είναι και η απόδοση ενός ή πολλών επιστημονικών κειμένων ή η ερμηνεία τους, μια βιβλιογραφική μελέτη ή μια συνθετική μελέτη. Σε κάθε περίπτωση, η διάκριση εξαρτάται από τη μεθοδολογία που πρόκειται ν' ακολουθηθεί για την εκπόνηση της εργασίας.

2.3 Η εύρεση του θέματος

Ο Kothari (2004) περιγράφει την έρευνα ως την επιστημονική και συστηματική αναζήτηση σχετικών πληροφοριών για ένα συγκεκριμένο θέμα. Η έρευνα περιλαμβάνει, επίσης, τη δημιουργικότητα που μεταφέρεται με συστηματικό τρόπο προκειμένου να βελτιωθεί η γνώση που αποτελείται από την ανθρώπινη γνώση, τον

πολιτισμό και την κοινωνία (OECD, 2002), ενώ η διαδικασία της συνίσταται στη συλλογή, την ανάλυση και την ερμηνεία των δεδομένων, έτσι ώστε ο ερευνητής να καταλήξει στη διεξοδική κατανόηση ενός γεγονότος, ενός συμβάντος, ή μίας κατάστασης (Leedy & Ormrod, 2001) ακολουθώντας συγκεκριμένα βήματα (Aruke, 2017).

Το πρώτο βήμα για τη διεξαγωγή της έρευνας αφορά την εύρεση του θέματός της, η οποία μπορεί να γίνει αξιοποιώντας διάφορες τεχνικές. Η ικανότητα του ερευνητή να επιλέξει και να εξετάσει ένα ικανοποιητικό θέμα αποτελεί μία σημαντική δεξιότητα που πρέπει να κατέχει. Αν και ορισμένες φορές το θέμα της εργασίας ανατίθεται από τον επιβλέποντα καθηγητή, συνηθέστερα είναι οι φοιτητές που καλούνται να επιλέξουν ένα θέμα που τους ενδιαφέρει και που αποτελεί πρόκληση γι' αυτούς. Κατά τη διαδικασία επιλογής του θέματος, είναι σημαντικό να γίνουν τα ακόλουθα, όπως προτείνει το University of Michigan:

- καταιγισμός ιδεών (brainstorming), για να καταγραφούν όλες οι διαθέσιμες επιλογές και δυνατότητες,
- επιλογή ενός θέματος για το οποίο υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία διαθέσιμη,
- μέριμνα ώστε να επιλεγθεί ένα θέμα που ο φοιτητής μπορεί να προσεγγίσει και να διαχειριστεί με βάση τον χρόνο και τις δυνατότητές του,
- δημιουργία ενός καταλόγου από τις κυριότερες λέξεις και φράσεις κλειδιά που σχετίζονται με το θέμα,
- ευελιξία, ώστε να εξεταστούν όλα τα πιθανά ενδεχόμενα,
- ορισμός του θέματος ως εστιασμένη ερευνητική ερώτηση,
- μελέτη της βιβλιογραφίας, ώστε να συλλεχθούν όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες,

- καταγραφή του ερευνητικού στόχου.

Όπως επισημαίνεται, αλλά και καθίσταται εμφανές από τα παραπάνω, η επιλογή του κατάλληλου θέματος δεν είναι πάντοτε εύκολη υπόθεση. Το θέμα που θα επιλεγεί θα πρέπει να μην είναι ευρύ, αλλά συγκεκριμένο, ώστε να είναι ενδιαφέρον και να δίνει τη δυνατότητα στον φοιτητή να καταλήξει σε ουσιαστικά αποτελέσματα. Εντούτοις, θα πρέπει να διασφαλιστεί ότι υπάρχει αρκετή διαθέσιμη βιβλιογραφία, καθώς, σε διαφορετική περίπτωση, δεν θα είναι δυνατή η εύρεση όλων των στοιχείων που απαιτούνται για τη συγγραφή του. Σημαντικό είναι, επίσης, το θέμα που θα επιλεγεί να είναι πρωτότυπο, να αποτελεί, δηλαδή, μία ιδέα που δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο δεκάδων μελετών, αλλά είναι εξειδικευμένη και μπορεί να οδηγήσει στη διερεύνηση μίας πτυχής ενός προβλήματος που δεν έχει ακόμη μελετηθεί (Havenaar, 2018). Η διαμόρφωση πρωτότυπων θεμάτων απαιτεί δημιουργική σκέψη από την πλευρά των φοιτητών. Όσον αφορά τις τεχνικές, που μπορούν χρησιμοποιήσουν για να αντλήσουν πληροφορίες για το θέμα τους, αυτές περιλαμβάνουν τις εξής, όπως εξηγούν οι Wang και Park (2016):

1. Την επισκόπηση της διαθέσιμης βιβλιογραφίας, ώστε να προσδιοριστεί το τι είναι ήδη γνωστό και σε ποιους τομείς απαιτείται περαιτέρω έρευνα, έτσι ώστε εκεί να αναζητηθεί και το συγκεκριμένο θέμα της εργασίας. Ειδικότερα, μια καλή σκέψη είναι να μελετηθούν οι προτάσεις για μελλοντική έρευνα ή οι περιορισμοί των διπλωματικών διατριβών και των σχετικών άρθρων, ώστε να διαπιστωθεί αν είναι δυνατόν να εστιάσει εκεί η μελέτη.
2. Την αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο, υπό την προϋπόθεση ότι οι πληροφορίες αυτές αναζητούνται σε αξιόπιστους και ασφαλείς δικτυακούς τόπους.

3. Την παρακολούθηση συνεδρίων, παρουσιάσεων και σεμιναρίων, ώστε να αναζητηθούν πιθανές κατευθύνσεις για το θέμα.
4. Τη δημιουργία ενός ακαδημαϊκού δικτύου, τόσο εντός όσο και εκτός του πανεπιστημίου. Εξάλλου, η επιλογή του θέματος δεν είναι πάντοτε αυστηρά ατομική υπόθεση, υπό την έννοια ότι ο ερευνητής μπορεί να συζητήσει και με τρίτους, με συναδέλφους, καθηγητές, ή και άτομα από το ευρύτερο, ακαδημαϊκό και μη περιβάλλον, ώστε ν' αναζητήσει πιθανές προτάσεις προς διερεύνηση.
5. Την επίσκεψη σε ινστιτούτα και σχετικούς οργανισμούς για την αναζήτηση σχετικών ιδεών.
6. Την παρακολούθηση συζητήσεων και υπερασπίσεων διατριβών που έχουν ήδη ολοκληρωθεί.
7. Τη διερεύνηση των τομέων όπου υπάρχει περιθώριο για επιπλέον έρευνα, αλλά και αυτών που τείνουν να προσελκύουν χρηματοδότηση από επιχειρήσεις και οργανισμούς.
8. Τη διερεύνηση και την καταγραφή των προβλημάτων που υφίστανται στους τομείς ενδιαφέροντος και την παραγωγή ιδεών για την αντιμετώπισή τους.
9. Την αναζήτηση ιδεών μέσα από συζητήσεις με άτομα εμπιστοσύνης και γνώστες του θέματος.
10. Τη μελέτη των υφιστάμενων συνθηκών, που θα μπορούσε να οδηγήσει στην επισήμανση επίκαιρων και πρωτότυπων θεμάτων. Για παράδειγμα, η πανδημία του COVID-19 έχει οδηγήσει σε ανάδειξη νέων ζητημάτων σε όλους τους τομείς ενδιαφέροντος, αφού επηρεάζει σημαντικά τη λειτουργία και την εξέλιξή τους.
11. Τη χρησιμοποίηση εννοιολογικών χαρτών για την οργάνωση των ιδεών με τρόπο ευνόητο και παραστατικό.

Σε γενικές γραμμές, σύμφωνα με τον Roberts (2010), για τον ακριβή προσδιορισμό του θέματος της εργασίας, οι φοιτητές είναι σημαντικό να κάνουν τα ακόλουθα:

- Να διαμορφώσουν την ερευνητική ιδέα που έχουν σε μορφή ερώτησης, η οποία θα καθοδηγήσει τη συνέχεια της ερευνητικής διαδικασίας,
- Να προσδιορίσουν επακριβώς τις βασικές έννοιες, τις λέξεις κλειδιά, τα κύρια θέματα και τις επικεφαλίδες τους, έτσι ώστε να οριοθετήσουν το περιεχόμενο της εργασίας τους.

Στην περίπτωση που ένας φοιτητής δεν έχει κατορθώσει να καταλήξει αναφορικά με το θέμα με το οποίο επιθυμεί ν' ασχοληθεί, είναι σκόπιμο να συμβουλευτεί κάποιον πιο ειδικό, όπως έναν καθηγητή ή ερευνητή, ή κάποιο άλλο πρόσωπο που δραστηριοποιείται σε συναφές πεδίο.

Συχνά, ο τίτλος της εργασίας δεν οριστικοποιείται από την αρχή της εκπόνησης της εργασίας, αλλά αργότερα και μετά από αναζήτηση και ψάξιμο. Ο ρόλος του επιβλέποντα καθηγητή είναι πολύ σημαντικός και σ' αυτή την περίπτωση, στον καλύτερο, δηλαδή, προσδιορισμό του θέματος. Στη διάρκεια της εκπόνησης της μελέτης μπορούν να συμβούν αλλαγές του θέματος. Συχνά, προσδιοριστικός παράγοντας είναι το διαθέσιμο χρονικό διάστημα για την εκπόνηση, οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι, η γνώση, ή όχι, ξένων γλωσσών. Ένα μεγάλο και γενικό θέμα θα χρειαστεί περισσότερη μελέτη, περισσότερο χρόνο, περισσότερα χρήματα για την υποστήριξη της έρευνας. Γι' αυτό καλό είναι τα θέματα που επιλέγονται να είναι πολύ συγκεκριμένα και προσδιορισμένα. Η αναζήτηση πεδίου έρευνας και θέματος μπορεί να υποβοηθηθεί με τους εξής τρόπους:

- ⇒ Με ένα πρόγραμμα ανάγνωσης (reading program). Πρόκειται για γρήγορη και όχι σε βάθος αναζήτηση της βιβλιογραφίας με σκοπό να προκύψουν ιδέες για μια μελλοντική μελέτη. Προέρχονται ακόμη κι από το ξεφύλλισμα ή το αποσπασματικό διάβασμα κάποιων συγγραμμάτων και προσφέρουν ιδέες που πολλές φορές δεν είχε κατά νου ο υποψήφιος.
- ⇒ Να διερευνηθούν και να ελεγχθούν τα ευρήματα μιας θεωρίας που ήδη θεωρείται θεμελιώδης στον επιστημονικό κλάδο στον οποίο θα εκπονηθεί η ερευνητική εργασία.
- ⇒ Να ελεγχθεί η εγκυρότητα μιας μεθόδου ανάμεσα σε διαφορετικούς πληθυσμούς.
- ⇒ Να ελεγχθούν διαχρονικές τάσεις.
- ⇒ Να βρεθεί μια διαφορετική μέθοδος για να ελεγχθούν τα ευρήματα μιας άλλης μεθόδου.
- ⇒ Να γίνουν παρατηρήσεις πάνω σε θέματα που ενδιαφέρουν τον ερευνητή.
- ⇒ Να δοθούν συμβουλές και υποδείξεις από ειδικούς.

Ακολούθως, είναι σημαντικό να εντοπιστεί η βιβλιογραφία που αναφέρεται στο συγκεκριμένο θέμα, έτσι ώστε να διαπιστωθεί αν υπάρχουν συναφείς ερευνητικές εργασίες. Αυτό μπορεί να γίνει με τη χρήση λέξεων κλειδιών που οδηγούν στο πεδίο όπου εστιάζει η εργασία σε καταλόγους βιβλιοθηκών και σε ευρετήρια επιστημονικών περιοδικών. Είναι πιθανό κατά τη διάρκεια της αναζήτησης να προκύψουν δυσκολίες. Αυτό ενδέχεται να οφείλεται σε περιορισμούς που οφείλονται σε χρήση αδόκιμων ή ακατάλληλων όρων, σε ζητήματα ασυμβατότητας μεταξύ των λεξιλογίων που χρησιμοποιούνται από τα λεξικά και τις βάσεις δεδομένων. Σ' αυτή την περίπτωση, είναι απαραίτητο να επαναπροσδιοριστούν οι λέξεις κλειδιά ώστε να επιστρέψουν τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Με τα παραπάνω βήματα, είναι εφικτό να συλλεχθούν τα απαραίτητα δεδομένα και να γίνει μία πρώτη μελέτη του συγκεκριμένου πεδίου σε ό,τι αφορά τη βιβλιογραφία (Ζαφειρόπουλος, 2005).

2.4 Ο ρόλος του επιβλέποντα καθηγητή

Η επιλογή επιβλέποντα καθηγητή είναι πολύ σημαντικό βήμα για την οργάνωση μιας επιστημονικής μελέτης από έναν φοιτητή. Είναι τόσο σημαντική όσο σημαντική και υψηλού επιπέδου είναι η μελέτη που πρόκειται να εκπονηθεί. Σημαντικότερη όταν πρόκειται για μεταπτυχιακή διατριβή και ακόμη περισσότερο αν πρόκειται για διδακτορική διατριβή. Σύμφωνα με τον Ζαφειρόπουλο, υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά που οφείλει να διαθέτει ο επιβλέπων καθηγητής. Κάποια είναι τυπικά και άλλα έχουν να κάνουν με την ικανότητα επικοινωνίας του με τους φοιτητές, την αξιοπιστία του, το ενδιαφέρον που δείχνει γι' αυτούς.

- ✓ Θα πρέπει να έχει ενδιαφέρον για το θέμα της εργασίας.
- ✓ Θα πρέπει να είναι γνώστης του γενικού πεδίου στο οποίο θα επιχειρηθεί να γίνει η εργασία, ώστε να μπορεί να συμβουλευεί τον φοιτητή καλύτερα. Αν και δεν είναι υποχρεωτικό να έχει ασχοληθεί ο επιβλέπων με το ειδικό θέμα της εργασίας, ωστόσο καλό είναι να γνωρίζει λεπτομέρειες και "κακοτοπιές" του χώρου. Μπορεί, επίσης, να υποδείξει στον φοιτητή γενικές κατευθύνσεις για τη βιβλιογραφική έρευνα αλλά και την ερευνητική μεθοδολογία που πρέπει ν' ακολουθηθεί.
- ✓ Θα πρέπει να διαθέτει ικανοποιητικό χρόνο για να συσκέπτεται και ν' ανταλλάσσει απόψεις με τους φοιτητές του. Η συχνή επαφή με τον επιβλέποντα είναι αναγκαία για τους φοιτητές, σε όποιο στάδιο της διατριβής ή της εργασίας τους κι αν βρίσκονται.

- ✓ Θα πρέπει να έχει τη διάθεση να συνδράμει συμβουλευτικά στην εργασία του φοιτητή. Να είναι διατεθειμένος να αφιερώνει χρόνο για τους φοιτητές που εποπτεύει, να τους ενημερώνει για νέες εξελίξεις που ανακαλύπτει στη βιβλιογραφία ή σε συνέδρια που έτυχε να παρευρεθεί κ.ά..
- ✓ Σε περίπτωση που για την εκπόνηση της εργασίας απαιτείται ειδική χρηματοδότηση (για αγορά λογισμικού, εργαστηριακό εξοπλισμό κ.ά.) ο επιβλέπων καλείται να διερευνήσει τρόπους χρηματοδότησης (π.χ. ερευνητικά προγράμματα, χρηματοδότηση από εξωτερικό φορέα κ.ά.).

Ο επιβλέπων είναι αυτός που θα καθορίσει τον χρονικό ορίζοντα της εργασίας του φοιτητή, αυτός που θα υποκινήσει την πρόοδο, αυτός που θα διορθώσει σφάλματα τακτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3. Σχεδιασμός και υλοποίηση της έρευνας

Ένα σημαντικό ζήτημα κατά τη συγγραφή μιας επιστημονικής εργασίας αφορά την αναζήτηση των κατάλληλων βιβλιογραφικών αναφορών, έτσι ώστε να καλυφθεί το υπό μελέτη ζήτημα και να διαμορφωθεί το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας. Στη σύγχρονη εποχή, η αναζήτηση της βιβλιογραφίας μπορεί να γίνει είτε στους φυσικούς χώρους των βιβλιοθηκών και των αρχείων ή στον ψηφιακό χώρο, μέσω του διαδικτύου και των ιστοτόπων όπου δημοσιεύονται ερευνητικές εργασίες και άρθρα, στις ιστοσελίδες των Πανεπιστημίων και των βιβλιοθηκών, καθώς και σε βάσεις δεδομένων επιστημονικών περιοδικών. Σ' αυτούς τους τόπους είναι δυνατή η εύρεση δευτερογενών δεδομένων που είναι απαραίτητα για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Καθώς η έρευνα της σχετικής βιβλιογραφίας μπορεί να φέρει τον ερευνητή μπροστά σε τεράστιο όγκο δεδομένων, άρθρων και δημοσιεύσεων σχετικών με το θέμα που μελετά, είναι απαραίτητο αρχικά να προσδιορίσει τη στρατηγική του, η οποία θα τον οδηγήσει στην επιλογή των δευτερογενών δεδομένων που του χρειάζονται για την έρευνα. Τα κριτήρια συμπερίληψης για την επιλογή της βιβλιογραφίας πρέπει να καθοδηγούνται από την επιλεγμένη ερευνητική ερώτηση. Τα κριτήρια που μπορούν να εξεταστούν και χρησιμοποιούνται συνήθως είναι, για παράδειγμα, το έτος δημοσίευσης, η γλώσσα του άρθρου, ο τύπος άρθρου, και το περιοδικό, όπου έχει δημοσιευτεί. Όσον αφορά την ποιότητα της έρευνας, η απόφαση σχετικά με τα κριτήρια συμπερίληψης και αποκλεισμού είναι ένα από τα πιο σημαντικά βήματα για τον ερευνητή.

Επιπλέον, θα πρέπει όλες οι παραπάνω αποφάσεις να δικαιολογούνται με βάση τις ανάγκες του ερευνητή και της έρευνας, να υπάρχουν λογικά και έγκυρα κίνητρα,

καθώς και διαφάνεια σε ό,τι αφορά την εφαρμογή τους. Αυτό είναι σημαντικό, καθώς, ανεξάρτητα από το είδος της προσέγγισης, η ποιότητα της βιβλιογραφίας που χρησιμοποιείται εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από το ποιες πηγές έχουν χρησιμοποιηθεί και με ποιον τρόπο επιλέχθηκαν (Tranfield, Denyer & Smart, 2003).

Ανάλογα μ' αυτές τις αποφάσεις του ερευνητή, μια μελέτη μπορεί να καταλήξει σε πολύ διαφορετικά αποτελέσματα και συμπεράσματα σε σχέση με μία άλλη που έχει τα ίδια ερευνητικά ερωτήματα. Για παράδειγμα, επιλέγοντας μόνο ορισμένα περιοδικά, έτη δημοσίευσης ή ακόμα και όρους αναζήτησης για να περιοριστεί η αναζήτηση, είναι δυνατόν το δείγμα με το οποίο θα καταλήξει ο ερευνητής να μην είναι πλήρες και αντιπροσωπευτικό, να απουσιάζουν σχετικές και σημαντικές με την περίπτωση που μελετάται έρευνες ή, ακόμη, να μην διερευνηθούν πτυχές του θέματος που θα είχαν εξαιρετικό ενδιαφέρον. Επιπλέον, είναι πιθανό να εξαχθούν διαφορετικά συμπεράσματα όσον αφορά παραμέτρους, όπως είναι το βιβλιογραφικό κενό, όπου θα βασιστεί και η επιλογή του θέματος της έρευνας. Πρόκειται για παράμετρο εξαιρετικά σημαντική, καθώς καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την πρωτοτυπία και τη σπουδαιότητα της επιστημονικής εργασίας.

Σε κάθε περίπτωση, η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, ανεξάρτητα από το είδος της έρευνας που χρησιμοποιείται, κατέχει σημαντικό ρόλο, αφού αποτελεί το θεμέλιο για όλους τους τύπους έρευνας. Μπορεί ν' αποτελέσει τη βάση για την ανάπτυξη της γνώσης, να δημιουργήσει κατευθυντήριες γραμμές για την πρακτική εφαρμογή και τη χάραξη πολιτικών, να παρέχει αποδεικτικά στοιχεία για ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα και, εάν διεξαχθεί σωστά, να οδηγήσει στη διαμόρφωση νέων ιδεών και κατευθύνσεων για ένα συγκεκριμένο πεδίο. Ως εκ τούτου, η βιβλιογραφική ανασκόπηση ενισχύει τη μελλοντική έρευνα και θεωρία. Για να συμβεί

αυτό, θα πρέπει ο ερευνητής να διασφαλίσει την ορθή επιλογή των βιβλιογραφικών πηγών που θα χρησιμοποιήσει στην έρευνα, στη βάση των συγκεκριμένων κριτηρίων. Μ' αυτόν τον τρόπο έχει τη δυνατότητα να εντοπίσει με μεγαλύτερη ακρίβεια τα υφιστάμενα ερευνητικά κενά και να εστιάσει στην πραγματοποίηση μίας πρωτότυπης έρευνας που θα βασίζεται σε καλύτερες και ακριβέστερες ερευνητικές υποθέσεις και ερευνητικά ερωτήματα και, ως εκ τούτου, θα έχει υψηλότερη ποιότητα σε ό,τι αφορά τον σχεδιασμό, αλλά και τα τελικά αποτελέσματα (Snyder, 2019).

Όσον αφορά τα πρακτικά ζητήματα της αναζήτησης βιβλιογραφικών πηγών, αυτή μπορεί να γίνει είτε στις φυσικές είτε στις ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες, καθώς και στα αρχεία των επιστημονικών περιοδικών, σε λήμματα εγκυκλοπαιδειών, λεξικά και εγχειρίδια, ανάλογα και με το υπό μελέτη ζήτημα. Η βιβλιογραφία αναζητείται με τη χρήση λέξεων κλειδιών. Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, είναι σημαντικό να τηρούνται σημειώσεις για κάθε θεματική ενότητα που εντοπίζεται, τους θεματικούς όρους, τις λέξεις κλειδιά και τους περιγραφείς. Με τον τρόπο αυτό, σχηματίζεται μία συνολική εικόνα για το θέμα και τα όσα πραγματεύεται η σχετική βιβλιογραφία και για την τελική επιλογή των στοιχείων που θ' αξιοποιηθούν στην πράξη.

Είναι σημαντικό πάντοτε να τηρείται ένας μεθοδικός τρόπος για την καταγραφή των σημειώσεων, έτσι ώστε αυτές να είναι οργανωμένες, αλλά και κατανοητές σε όλο το εύρος τους και να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τον φοιτητή. Αξίζει να σημειωθεί και η ύπαρξη σχετικού λογισμικού που βοηθά στη διαχείριση της βιβλιογραφίας, όπως είναι το EndNote (<https://endnote.com/>), το Zotero (<https://www.zotero.org/>) ή το Mendeley (<https://www.mendeley.com/>). Η χρήση ή μη κάποιου λογισμικού, ασφαλώς, δεν είναι υποχρεωτική, αλλά αποτελεί

προσωπική επιλογή του συγγραφέα με βάση την εξοικείωσή του με τα τεχνολογικά μέσα και τις προτιμήσεις του.

Ξεκινώντας την αναζήτηση του βιβλιογραφικού υλικού, είναι σημαντικό πρώτα να γίνει αναζήτηση στον κατάλογο του Πανεπιστημιακού ιδρύματος όπου έχει πρόσβαση ο ερευνητής, ενώ, στη συνέχεια, η έρευνα μπορεί να επεκταθεί και σε άλλους δικτυακούς τόπους, σε ηλεκτρονικούς καταλόγους, όπως είναι ο Συλλογικός Κατάλογος των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (<http://unioncatalog.gr/portal>). Ασφαλώς, ο ερευνητής μπορεί ν' ανατρέξει σε οποιαδήποτε βιβλιοθήκη έχει πρόσβαση, εφόσον εκεί μπορεί να υπάρχει υλικό που θα του χρειαστεί για τη συγγραφή της επιστημονικής εργασίας. Διεθνείς κατάλογοι, όπως είναι οι World Cat, Karlsruhe Virtual Catalog και The European Library, επίσης, μπορεί να περιέχουν χρήσιμο βιβλιογραφικό υλικό από τον διεθνή χώρο.

Στη συνέχεια, είναι σημαντικό ο ερευνητής ν' ανατρέξει στους θεματικούς οδηγούς των πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών, ώστε ν' αναζητήσει περαιτέρω βιβλιογραφία από το διεθνές πεδίο, αλλά και από την Ελλάδα, όπου αυτό είναι διαθέσιμο και ανάλογα με το υπό μελέτη ζήτημα. Σε κάθε περίπτωση, είναι σημαντικό να διασφαλίζεται το δικαίωμα πρόσβασης στο σχετικό υλικό, που μπορεί να διασφαλιστεί μέσω του δικτύου του Πανεπιστημίου. Με τον τρόπο αυτό, ο φοιτητής θα είναι σε θέση όχι απλώς να εντοπίσει, αλλά και να διαβάσει το περιεχόμενων των αναφορών που χρειάζεται για τη συγγραφή της εργασίας του.

Μεταξύ των βάσεων δεδομένων που ενδέχεται να περιέχουν χρήσιμο υλικό για τη συγγραφή των επιστημονικών εργασιών σε διάφορα πεδία, θα πρέπει να επιλεγθούν αυτές που περιέχουν υλικό κατάλληλο για το θεματικό πεδίο που πραγματεύεται η εν λόγω εργασία.

Τέλος, είναι δεδομένο ότι στη διαδικασία της αναζήτησης του υλικού χρησιμοποιούνται οι μηχανές αναζήτησης, όπως, για παράδειγμα, η Google, για την αναζήτηση με βάση λέξεις κλειδιά. Επιπλέον, η Google διαθέτει και τη βάση δεδομένων Google Scholar, όπου, επίσης, μπορούν να βρεθούν χρήσιμες πληροφορίες, άρθρα και βιβλία.

Αν και ο όγκος των πληροφοριών που μπορούν να συγκεντρωθούν με τους προαναφερθέντες τρόπους είναι τεράστιος, στην πραγματικότητα δεν είναι όλες κατάλληλες προς αξιοποίηση σε κάθε ερευνητική εργασία. Γι' αυτό τον λόγο, είναι απαραίτητο πάντοτε να γίνεται αξιολόγηση αυτών των πηγών, έτσι ώστε να επιλεγθούν οι πλέον κατάλληλες, αυτές που είναι σχετικές με το θέμα και τη διάσταση που μελετάται και που μπορούν να έχουν ουσιαστική συμβολή στη συγγραφή της επιστημονικής εργασίας.

3.1 Πώς γίνεται μια βιβλιογραφική έρευνα

Για την αναζήτηση βιβλιογραφικής ενημέρωσης θα πρέπει να ανατρέξουμε στις εξής πηγές πληροφορίας που βρίσκονται στη βιβλιοθήκη:

Πρωτογενείς πηγές:

- Άρθρα περιοδικών και επιθεωρήσεων, πρακτικά συνεδρίων
- Αναφορές και εκθέσεις
- Κατάλογοι, προδιαγραφές και ευρετήρια

Δευτερογενείς πηγές:

- Μονογραφίες
- Εγχειρίδια
- Επετηρίδες
- Ευρετήρια δημοσιεύσεων

- Ενημερωτικά δημοσιεύματα

Τριτογενείς πηγές:

- Οδηγοί στη χρήση ειδικευμένων βιβλιογραφιών
- Γενικές βιβλιογραφίες
- Εγκυκλοπαίδειες

➤ **Η αναζήτηση στη βιβλιοθήκη**

Στις βιβλιοθήκες μεγάλων ακαδημαϊκών ιδρυμάτων μπορεί ο ερευνητής ν' ανατρέξει σε καταλόγους άρθρων (citation indexes). Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται μια ολοκληρωμένη αναζήτηση βιβλιογραφίας. Αυτό σημαίνει ότι αν ο ερευνητής ανακαλύψει ένα άρθρο που θεωρείται θεμελιώδες στον τομέα του, μπορεί στη συνέχεια μέσω των citation indexes ν' ανιχνεύσει ποιες νέες εργασίες έχουν γίνει στον σχετικό τομέα, αφού αυτές θα αναφέρουν το θεμελιώδες αυτό άρθρο.

Αναζήτηση άρθρων με λέξεις κλειδιά μπορεί να γίνει και μέσω του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ), όπου λειτουργεί υπηρεσία αναζήτησης άρθρων που εξυπηρετεί τους ερευνητές. Αυτοί οφείλουν να δώσουν στοιχεία του άρθρου ή λέξεις κλειδιά και το ΕΚΤ αναλαμβάνει την αναζήτηση των άρθρων που ταιριάζουν με τα κριτήρια αναζήτησης και να τα αποστείλει στον αιτούντα (Ζαφειρόπουλος, 2005). Μια συνηθισμένη τεχνική αναζήτησης βιβλιογραφίας είναι η αναζήτηση μέσω της παρατιθέμενης βιβλιογραφίας των σχετικών άρθρων.

Η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας προσφέρει στην ακαδημαϊκή κοινότητα του Π.Θ., καθώς και στο εξωτερικό αναγνωστικό/ερευνητικό κοινό, μια συνεχώς αναπτυσσόμενη συλλογή ποικίλων πληροφοριακών υλικών (μονογραφίες, περιοδικές εκδόσεις, αρχαιακό και μουσειακό υλικό), από τα οποία ένα μέρος είναι διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή. Η on-line πρόσβαση στους παρακάτω

ηλεκτρονικούς καταλόγους και πληροφοριακές πηγές μπορεί να είναι ελεύθερη για όλους ή περιορισμένη μόνο για την ακαδημαϊκή κοινότητα του Π.Θ. (μέσω IP αναγνώρισης του Η/Υ, χρήσης κωδικών πρόσβασης ή απομακρυσμένης πρόσβασης μέσω της υπηρεσίας εικονικού ιδιωτικού δικτύου [VPN]).

Κατάσταση πρόσβασης 2020-2021 σε ηλεκτρονικές πηγές:

- Τα πλήρη κείμενα του συνόλου των παρακάτω ηλεκτρονικών πηγών (άρθρα περιοδικών, τίτλοι ηλεκτρονικών βιβλίων), μπορούν να αναζητηθούν μέσω της υπηρεσίας ταυτόχρονης αναζήτησης πηγών [EBSCO Discovery Service \(EDS\)](#)
- Οι τίτλοι όλων των ηλεκτρονικών περιοδικών μπορούν να εντοπιστούν μέσω της υπηρεσίας Αναζήτησης Περιοδικών Εκδόσεων [EBSCO Full Text Finder](#) ή/και της νέας υπηρεσίας Καταλόγου Περιοδικών [BrowZine](#)
- Ηλεκτρονικές Πηγές (στις οποίες παρέχεται πρόσβαση στα μέλη του ΠΘ τοπικά ή από απόσταση μέσω VPN):
 - α) Συνδρομές του [ΣΕΑΒ/HEAL-Link σε πακέτα περιοδικών μεγάλων εκδοτών](#) (περίπου 17.100 τίτλοι ηλεκτρονικών περιοδικών).
 - β) [Συνδρομές της Βιβλιοθήκης του Π.Θ. σε βάσεις δεδομένων της EBSCO](#) (Academic Search Complete, κ.λπ.) με πρόσβαση στο πλήρες κείμενο περίπου 9.500 τίτλων περιοδικών και σε βιβλιογραφικά δεδομένα βάσεων δεδομένων.
 - γ) Συνδρομές της Βιβλιοθήκης του Π.Θ. σε 192 τίτλους περιοδικών (εκτός αυτών του ΣΕΑΒ/HEAL-Link και της EBSCO). Οι τίτλοι έχουν ενσωματωθεί στις υπηρεσίες [EBSCO Full Text Finder](#) και [BrowZine](#).
 - δ) Πρόσβαση σε περισσότερους από 110.000 τίτλους ηλεκτρονικών βιβλίων [περίπου [5.100 μέσω της EBSCO](#) και [105.000 μέσω του ΣΕΑΒ/HEAL-Link](#)] - μέσω της υπηρεσίας [EBSCO Discovery Service \(EDS\)](#) της Βιβλιοθήκης του Π.Θ..

➤ *Διευθύνσεις ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στο Διαδίκτυο*

Βιβλιοθήκες Ινστιτούτων και Ερευνητικών Κέντρων:

<http://www.ekt.gr> (Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης)

<http://www.lib.demokritos.gr> (Ινστιτούτο Ερευνών Δημόκριτος)

<http://www.lib.eugenfound.edu.gr/gr/libframesgr.html> (Ευγενίδειο Ίδρυμα)

<http://www.pi-schools/library/pi-lib/elec-lib.htm> (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο)

Βιβλιοθήκες ΑΕΙ:

<https://www.lib.uth.gr> (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)

<https://www.lib.auth.gr> (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)

<https://www.lib.uoa.gr> (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών)

<https://www.lib.panteion.gr/library> (Πάντειο Πανεπιστήμιο)

<https://www.lib.ntua.gr> (Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο)

<https://www.lib.duth.gr> (Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης)

<https://www.lib.uoi.gr> (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων)

<https://www.lib.upatras.gr> (Πανεπιστήμιο Πατρών)

<https://www.library.tuc.gr> (Πολυτεχνείο Κρήτης)

<https://www.dlib.libh.uoc.gr> (Πανεπιστήμιο Κρήτης)

<https://www.lib.aueb.gr> (Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών)

<https://www.lib.aegean.gr> (Πανεπιστήμιο Αιγαίου)

<https://www.lib.uom.gr> (Πανεπιστήμιο Μακεδονίας)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4. Δευτερογενή δεδομένα

Όταν ο ερευνητής έρχεται αντιμέτωπος μ' ένα νέο πρόβλημα, οι πρώτες προσπάθειές του στη συλλογή δεδομένων πρέπει λογικά να εστιάζονται στα δευτερογενή δεδομένα. Πρόκειται για στατιστικές που υπάρχουν ήδη, είχαν συγκεντρωθεί για έναν προηγούμενο σκοπό, όχι για την προκειμένη μελέτη, αλλά ίσως να είναι σχετικές με το συγκεκριμένο πρόβλημα. Αντιθέτως, τα πρωτογενή δεδομένα είναι δεδομένα έρευνας, δημοσκόπησης ή πειράματος, που συλλέγονται για να λύσουν το συγκεκριμένο υπό διερεύνηση πρόβλημα.

Παρουσιάζουν σημαντικά πλεονεκτήματα σε σχέση με το κόστος και τον χρόνο που απαιτούνται για τη διεξαγωγή της έρευνας, και μόνο όταν η αναζήτησή τους παρουσιάζει μικρές αποδόσεις και το πρόβλημα δεν επιλύεται, θα πρέπει ο ερευνητής να προχωρήσει στα πρωτογενή δεδομένα.

Η επιμελής αναζήτησή τους, τυπικά, βοηθάει τον ερευνητή να εμβαθύνει στο πρόβλημα, στις απαιτούμενες πληροφορίες για τη λύση του και στους τρόπους με τους οποίους μπορούν ν' αποκτηθούν αυτές οι πληροφορίες. Σύμφωνα με τους Stewart και Kamins (1993), υπάρχουν περιπτώσεις που τα δευτερογενή δεδομένα μπορούν να εξαλείψουν εντελώς οποιαδήποτε ανάγκη συλλογής πρωτογενών δεδομένων.

4.1 Πλεονεκτήματα και περιορισμοί των δευτερογενών δεδομένων

Τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα των δευτερογενών δεδομένων είναι η οικονομία κόστους και χρόνου που προσφέρουν στον ερευνητή. Μπορούν να βοηθήσουν στη διευκρίνιση ή τον επαναπροσδιορισμό του προβλήματος ως μέρος της διερευνητικής

διαδικασίας έρευνας. Οι δευτερογενείς πληροφορίες μπορούν πραγματικά να παρέχουν μία λύση στο πρόβλημα. Μπορούν να παρέχουν εναλλακτικές λύσεις ερευνητικής μεθόδου πρωτογενών δεδομένων και μπορούν να προειδοποιήσουν τον ερευνητή για ενδεχόμενα προβλήματα, δυσκολίες ή κινδύνους, καθώς μπορούν ν' αποκαλύψουν κάποιες μη δημοφιλείς μεθόδους συλλογής, κάποιες δυσκολίες επιλογής δειγμάτων ή μια προηγούμενη αρνητική συμπεριφορά των ερωτώμενων. Μπορούν να βοηθήσουν στη διευκρίνιση του υπό έρευνα προβλήματος, να προτείνουν βελτιωμένες μεθόδους ή στοιχεία για την έρευνα του προβλήματος ή/και να παράσχουν στοιχεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως συγκριτικά μ' αυτά των πρωτογενών δεδομένων.

Παρά τα πολλά πλεονεκτήματά τους, όμως, εμπεριέχουν και αρκετούς κινδύνους. Ένας είναι η έλλειψη διαθεσιμότητας, καθώς για μερικές ερευνητικές ερωτήσεις απλώς δεν υπάρχει κανένα διαθέσιμο δεδομένο. Παρουσιάζουν προβλήματα εφαρμογής, καθώς αφού είχαν συγκεντρωθεί για κάποιους άλλους λόγους, σπανίως θα εφαρμόζουν τέλεια στο συγκεκριμένο πρόβλημα.

Τα δευτερογενή δεδομένα μπορεί να είναι ακατάλληλα για τα προβλήματα της έρευνας για τρεις λόγους: α) τις μονάδες μέτρησης, β) την αποσαφήνιση των κατηγοριών ή γ) την αξία των δημοσιεύσεων, αφού εκεί μπορεί να υστερούν λόγω της μεγάλης διάρκειας χρόνου από τη συλλογή έως τη δημοσίευσή τους.

Οι χρήστες των δευτερογενών δεδομένων πρέπει πάντα να είναι ιδιαίτερα δύσπιστοι όσον αφορά την ακρίβειά τους. Υπάρχουν διάφορες πηγές λάθους όταν ένας ερευνητής συγκεντρώνει, κωδικοποιεί, αναλύει και παρουσιάζει στοιχεία. Οποιαδήποτε έκθεση δεν αναφέρει τις πιθανές πηγές λάθους και τα όρια διακύμανσης του λάθους πρέπει να ελέγχεται (Ζαφειρόπουλος, 2005).

Ακόμη, βεβαίως, κι αν ελεγχθούν και ξεπεραστούν όλα τα παραπάνω μειονεκτήματα, τα δευτερογενή δεδομένα μπορεί να μην είναι επαρκή και να μην δίνουν απαντήσεις στο ερευνητικό πρόβλημα.

Οι εξωτερικές πηγές δευτερογενών πληροφοριών υπάρχουν κυρίως στις κρατικές υπηρεσίες που συντάσσουν και δημοσιεύουν περιλήψεις των ερευνών τους. Εμπορικές και βιομηχανικές ενώσεις και επιμελητήρια παρέχουν, επίσης, δημοσιευμένα δευτερογενή δεδομένα. Για την Ελλάδα πηγές δευτερογενών δεδομένων είναι, εκτός από τις βιβλιοθήκες, η Ελληνική Στατιστική Αρχή (<https://www.statistics.gr>), τα υπουργεία, οι συνδικαλιστικές ενώσεις και φορείς.

4.2 Μηχανές αναζήτησης

Οι μηχανές αναζήτησης προσφέρουν τη δυνατότητα γρήγορης αναζήτησης σε οποιοδήποτε θέμα. Οι πληροφορίες που προσφέρονται απ' αυτές ως αποτέλεσμα είναι οι πλέον σύγχρονες κι ο ερευνητής μπορεί να οδηγηθεί σε κατευθύνσεις που αρχικά δεν είχε προσδιορίσει ή φανταστεί.

Οι πιο δημοφιλείς και έγκυρες μηχανές αναζήτησης επιστημονικών άρθρων και ηλεκτρονικών αποθετηρίων, είναι οι εξής:

- <http://www.openarchives.gr/>: Δίνει στον χρήστη τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει αναζήτηση σε επιστημονικά περιοδικά και αρχεία περιοδικών, διπλωματικές εργασίες, ερευνητικές δημοσιεύσεις, διδακτορικές διατριβές, φωτογραφικό υλικό, κ.ά., που καλύπτουν τους πιο σημαντικούς επιστημονικούς κλάδους.
- <http://www.heal-link.gr/>: Πρόκειται για τον Σύνδεσμο Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Αποτελείται από τα ΑΕΙ, το Πανεπιστήμιο Κύπρου, 21 Ερευνητικά Ιδρύματα, την Ακαδημία Αθηνών και την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος. Οι

χρήστες μπορούν να έχουν πρόσβαση και ν' ανακτήσουν πλήρως άρθρα από 13.600 περίπου επιστημονικά περιοδικά, τα οποία δημοσιεύονται στην αγγλική γλώσσα.

- <http://www.unioncatalog.gr/ucportal/>: Αποτελεί ένα από τα βασικότερα εργαλεία υποδομής και ανάπτυξης υπηρεσιών του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών και περιλαμβάνει περισσότερες από 3,5 εκ. βιβλιογραφικές εγγραφές.
- <http://library.panteion.gr/>: Έχει αναπτυχθεί από τη Βιβλιοθήκη του Παντείου Πανεπιστημίου και παρέχει στον χρήστη πρόσβαση σε πληροφορίες που βρίσκονται στο διαδίκτυο και αφορούν κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες.
- <http://scholar.google.com/>: Μέσω αυτού ο χρήστης μπορεί ν' αναζητήσει υλικό ακαδημαϊκού περιεχομένου σε μορφή άρθρων, βιβλίων, επιστημονικών μελετών, εισηγήσεων σε συνέδρια κ.ά..
- <https://www.elsevier.com/>: Δημιουργήθηκε από τον εκδοτικό οίκο Elsevier και περιέχει επιστημονικό περιεχόμενο, όπως τεχνικές αναφορές, άρθρα αλλά και συνδέσμους σε ηλεκτρονικές διευθύνσεις με αντίστοιχο περιεχόμενο.
- <http://books.google.com/>: Μέσω αυτής της μηχανής ο χρήστης μπορεί να κάνει αναζήτηση βιβλίων. Η πρόσβαση στα πλήρη κείμενα δεν είναι πάντα ελεύθερη.
- <http://www.doaj.org/>: Περιλαμβάνει μόνο περιοδικά με ελεύθερη πρόσβαση στο πλήρες κείμενό τους, τα οποία όμως έχουν συντακτική επιτροπή και σύστημα κριτών. Το σύστημα αναζήτησης είναι πολύ απλό και με βασικές λειτουργίες. Βάζοντας λέξεις κλειδιά είναι δυνατή η αναζήτηση είτε για άρθρα είτε για περιοδικά σε μια περιοχή. Είναι ακόμη δυνατή η αναζήτηση εργασιών με βάση τον συγγραφέα.
- <http://search.proquest.com/psycinfo?accountid=31631>: Η εν λόγω βιβλιογραφική βάση δεδομένων περιέχει πάνω από 3 εκ. εγγραφές έργων που έχουν άμεση σχέση με τις επιστήμες της συμπεριφοράς και την ψυχική υγεία.

- <http://www.ipl.org/>: Πρόκειται για έναν δικτυακό θεματικό κατάλογο που περιλαμβάνει δέκα θεματικές κατηγορίες και ακόμα περισσότερες υποκατηγορίες. Είναι μια πολύ καλή συλλογή πληροφοριακών πηγών.
- Directory of open access book <http://www.doabooks.org/>: Το συγκεκριμένο ευρετήριο λειτουργεί με τη φιλοσοφία της ανοικτής πρόσβασης. Περιλαμβάνει συγγράμματα υψηλού επιστημονικού επιπέδου.
- PubMed <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/>: Πρόκειται για μια υπηρεσία της Εθνικής Ιατρικής Βιβλιοθήκης των Η.Π.Α., η οποία παρέχει πρόσβαση σε περισσότερες από 12 εκ. αναφορές του Medline, καθώς επίσης και αναφορές σε θέματα φυσικών επιστημών.

Άλλες γνωστές μηχανές αναζήτησης είναι οι:

- ⇒ <http://www.google.com>
- ⇒ <http://www.altavista.com>
- ⇒ <http://www.dejanews.com>
- ⇒ <http://www.dictionary.com>
- ⇒ <http://www.fireball.com>
- ⇒ <http://www.lycos.com>
- ⇒ <http://www.metacrawler.com>
- ⇒ <http://www.yahoo.com>
- ⇒ <http://www.mamma.com>
- ⇒ <http://www.about.com>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5. Μέθοδοι και τεχνικές διεξαγωγής εμπειρικών ερευνών

Υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί τύποι έρευνας μεταξύ των οποίων μπορούν να επιλέξουν οι ερευνητές κατά τον σχεδιασμό του δικού τους πονήματος. Ωστόσο, όλοι οι τύποι έρευνας έχουν τη δική τους σημασία. Μεταξύ των κυριότερων τύπων έρευνας, είναι η βασική έρευνα, η εφαρμοσμένη, η εμπειρική, η ποιοτική, η ποσοτική και η περιγραφική έρευνα, ενώ, σύμφωνα με άλλη ταξινόμηση, οι έρευνες διακρίνονται σε διαχρονικές, ιστορικές και προσομοίωσης (Patel & Patel, 2019). Ο τύπος της έρευνας επιλέγεται με βάση τα δεδομένα και τις ανάγκες της κάθε περίπτωσης. Ανάλογα με την ανάγκη της κατάστασης μπορούμε να δημιουργήσουμε και να προσαρμοστούμε σ' αυτή.

Η μεθοδολογία (Pavan & Nagarekha) συνιστά τη γενική ερευνητική στρατηγική που περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει και πρόκειται να πραγματοποιηθεί ένα ερευνητικό έργο και, μεταξύ άλλων, προσδιορίζει τις μεθόδους και τις τεχνικές που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν σ' αυτό. Αυτές οι μέθοδοι, που περιγράφονται στη μεθοδολογία, ορίζουν τα μέσα ή τους τρόπους συλλογής δεδομένων ή, μερικές φορές, τον τρόπο υπολογισμού ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος. Ο Howell (2013) υποστηρίζει ότι η μεθοδολογία δεν καθορίζει συγκεκριμένες μεθόδους, παρόλο που δίνεται μεγάλη προσοχή στη φύση και τα είδη των διαδικασιών που πρέπει να ακολουθούνται σε μια συγκεκριμένη διαδικασία ή για την επίτευξη ενός στόχου. Οποιαδήποτε περιγραφή ενός μέσου υπολογισμού ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος είναι πάντα μια περιγραφή μιας μεθόδου, και ποτέ μια περιγραφή μιας μεθοδολογίας (Katsicas, 2009).

Με βάση τα παραπάνω είναι, επομένως, σημαντικό να γίνει κατανοητός ο διαχωρισμός που υπάρχει μεταξύ της μεθοδολογίας και της μεθόδου. Μια μεθοδολογία, λοιπόν, συνιστά τη διαδικασία σχεδιασμού για τη διεξαγωγή έρευνας ή την ανάπτυξη μιας διαδικασίας και δεν αποτελεί από μόνη της όργανο ή μέθοδο ή διαδικασία για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης έρευνας (Kimberlin & Winterstein, 2008). Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται λόγος για τις μεθόδους και τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται στα πλαίσια συγκεκριμένων μεθοδολογικών επιλογών για τη διεξαγωγή ερευνών.

5.1 Ποιοτική και ποσοτική έρευνα

Οι Onwuegbuzie και Leech (2005) υποστηρίζουν ότι, παραδοσιακά, οι ερευνητικές μέθοδοι ταξινομούνται γενικά σε ποιοτικές και ποσοτικές, ταξινόμηση που έχει συμβάλει στη δημιουργία ενός σημαντικού χάσματος ανάμεσα στους ερευνητές, ιδιαίτερα στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών. Η διαφορά μεταξύ αυτών των δύο προσεγγίσεων, μάλιστα, ήταν εμφανής σε πολλές δημοσιεύσεις που σχετίζονται με το αντικείμενο των ερευνητικών μεθόδων (Howe, 1998). Για παράδειγμα, ο Myers (2009) διακρίνει ότι η ποιοτική έρευνα είναι μια εις βάθος μελέτη των κοινωνικών και πολιτιστικών φαινομένων και εστιάζει στο κείμενο, ενώ η ποσοτική έρευνα διερευνά τις γενικές τάσεις του πληθυσμού και επικεντρώνεται στους αριθμούς.

Ομοίως, οι Miles και Huberman (1994) υποστηρίζουν ότι η ποιοτική έρευνα επικεντρώνεται στην εις βάθος εξέταση των ερευνητικών θεμάτων, ενώ ο Harrison (2001) θεωρεί ότι ο ποσοτικός σχεδιασμός παρέχει μία περισσότερο ευρεία κατανόηση των ζητημάτων που βρίσκονται υπό έρευνα σε σχέση με τον ποιοτικό.

Δεδομένης αυτής της διάκρισης, έχει διατυπωθεί από μερίδα ερευνητών η θέση ότι τα ερευνητικά ερωτήματα συνήθως θα πρέπει ρητά να προσανατολίζονται προς την ποσοτική ή την ποιοτική κατεύθυνση, έτσι ώστε να είναι δυνατός ο ορθός σχεδιασμός της ερευνητικής διαδικασίας. Παρ' όλα αυτά, ο συνδυασμός μεθόδων των δύο προσεγγίσεων στις ερευνητικές προσπάθειες δεν είναι σπάνιος, αλλά, αντίθετα, συχνά επιδιώκεται σε μία προσπάθεια να εξαχθούν περισσότερο σφαιρικά και αξιόπιστα συμπεράσματα.

Συνοπτικά, οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας περιλαμβάνουν την έρευνα δράσης, τη μελέτη περίπτωσης, την εθνογραφία, τη θεμελιωμένη έρευνα, τη σημειωτική, την ανάλυση λόγου, την ερμηνευτική και την αφήγηση, ενώ οι ποσοτικές μέθοδοι έρευνας περιλαμβάνουν τις έρευνες αγοράς, την προσομοίωση, τη μαθηματική μοντελοποίηση, τα εργαστηριακά πειράματα, τη στατιστική ανάλυση, τη μοντελοποίηση οικονομετρικών και δομημένων εξισώσεων.

Σύμφωνα με τους Tashakkori και Teddlie (1998), από την προοπτική αυτών που υποστηρίζουν τον σαφή διαχωρισμό των ερευνητικών μεθόδων, η διαφορά μεταξύ των ποιοτικών και ποσοτικών προσεγγίσεων προκύπτει από το γεγονός ότι οι επιστημολογικές, οντολογικές και αξιολογικές υποθέσεις των ερευνητικών θεμάτων είναι συνήθως ποιοτικής ή ποσοτικής φύσης. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει και μία σημαντική, διαρκώς αυξανόμενη μερίδα ερευνητών, που δεν διαχωρίζουν ξεκάθαρα ποιοτικές και ποσοτικές μεθόδους, αλλά μάλλον εκφράζουν επιχειρήματα που αποκαλύπτουν τις ομοιότητες μεταξύ των δύο, καθώς και την αξία τους στη διασφάλιση της τριγωνοποίησης των δεδομένων και των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Απ' αυτή την άποψη, ο συνδυασμός ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων παρέχει στον ερευνητή την ευκαιρία να επιβεβαιώσει τα αποτελέσματα της έρευνάς του με διαφορετικές μεθόδους μελέτης του ίδιου φαινομένου και, μ' αυτόν τον τρόπο, να ελαχιστοποιήσει τις πιθανότητες σφάλματος στα συμπεράσματα στα οποία θα καταλήξει (Neuman, 1997). Αν και οι ερευνητές που τάσσονται προς αυτή την κατεύθυνση υποστηρίζουν ότι η έρευνα με την αξιοποίηση μίας μόνο προσέγγισης αποτελεί κίνδυνο για την πρόοδο των κοινωνικών επιστημών, υποστηρίζουν ότι η επιλογή των ερευνητικών μεθόδων πρέπει ν' αντικατοπτρίζει τα δεδομένα της εκάστοτε έρευνας και, κυρίως, τα όσα αναζητούνται μέσα από τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν διατυπωθεί από τον ερευνητή.

Κλείνοντας την παρούσα ενότητα, καθίσταται σαφές ότι η επιλογή της ερευνητικής μεθόδου είναι εξαιρετικά σημαντική και αποτελεί μία πρόκληση για τους ερευνητές, ιδιαίτερα αυτούς που δεν διαθέτουν εμπειρία στη διεξαγωγή ερευνών, καθώς ενδέχεται ν' αντιμετωπίσουν δυσκολία σε ό,τι αφορά την επιλογή των κατάλληλων μεθοδολογικών προσεγγίσεων για την έρευνα που σχεδιάζουν.

Ακολουθεί ένας πίνακας στον οποίο παρουσιάζονται συνοπτικά οι διαφορές μεταξύ ποσοτικών και ποιοτικών ερευνών και, στη συνέχεια, θα γίνει αναφορά στα επιμέρους χαρακτηριστικά τους.

Πίνακας 1. Σύγκριση ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας¹

Κριτήρια	Ποιοτική έρευνα	Ποσοτική έρευνα
Σκοπός	Κατανόηση και ερμηνεία κοινωνικών αλληλεπιδράσεων	Έλεγχος υποθέσεων, εξέταση σχέσης αιτίου - αιτιατού και πρόβλεψη του μέλλοντος
Ομάδα που εξετάζεται	Μικρότερη σε μέγεθος, χωρίς τυχαία δειγματοληψία	Μεγαλύτερη σε μέγεθος, επιλεγμένη μέσω τυχαίας δειγματοληψίας
Μεταβλητές	Εξέταση του συνόλου, όχι μεταβλητών	Εξετάζονται συγκεκριμένες μεταβλητές
Τύπος δεδομένων που συλλέγονται	Κείμενο, εικόνες και αντικείμενα	Αριθμοί και στατιστικά στοιχεία
Τύπος ανάλυσης δεδομένων	Αναγνώριση μοτίβων, στοιχείων και θεμάτων	Αναγνώριση στατιστικών σχέσεων
Αντικειμενικότητα και υποκειμενικότητα	Αναμένεται υποκειμενικότητα	Είναι απαραίτητη η αντικειμενικότητα
Ρόλος του ερευνητή	Ο ερευνητής και οι θέσεις του μπορεί να είναι γνωστές στους συμμετέχοντες στην έρευνα και τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων να είναι γνωστά στον ερευνητή	Ο ερευνητής και οι θέσεις του δεν είναι γνωστές στους συμμετέχοντες στην έρευνα και τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων αποκρύπτονται σκόπιμα από τον ερευνητή (διπλές τυφλές μελέτες)
Αποτελέσματα	Συγκεκριμένα ή εξειδικευμένα ευρήματα που είναι λιγότερο πιθανό να είναι γενικεύσιμα	Γενικεύσιμα ευρήματα που μπορούν να εφαρμοστούν και σε άλλους πληθυσμούς

¹ Johnson, B., & Christensen, L. (2008). *Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications; Lichtman, M. (2006). *Qualitative research in education: A user's guide*. Thousand Oaks, CA.

Επιστημονικές μέθοδοι	Επεξηγηματικές ή από κάτω προς τα πάνω: ο ερευνητής διατυπώνει υποθέσεις και θεωρίες από τα δεδομένα που έχει συλλέξει	Επιβεβαιωτική ή από πάνω προς τα κάτω: ο ερευνητής ελέγχει τις υποθέσεις και τις θεωρίες με τη βοήθεια των δεδομένων
Θέση της ανθρώπινης συμπεριφοράς	Δυναμική, κοινωνική και προσωπική	Κανονική και προβλέψιμη
Περισσότερο συχνοί στόχοι της έρευνας	Εξερεύνηση, ανακάλυψη και διαμόρφωση/ κατασκευή	Περιγραφή, εξήγηση και πρόβλεψη
Εστίαση	Ευρεία γιατί εξετάζει το εύρος και το βάθος των φαινομένων	Πιο στενή γιατί ελέγχει συγκεκριμένες υποθέσεις
Φύση της παρατήρησης	Μελέτη της συμπεριφοράς στο φυσικό περιβάλλον	Μελέτη της συμπεριφοράς σε ελεγχόμενες συνθήκες, απομόνωση μεμονωμένων περιστατικών
Φύση της πραγματικότητας	Πολλαπλές πραγματικότητες, υποκειμενική	Μοναδική πραγματικότητα, αντικειμενική
Τελική αναφορά	Αφηγηματική αναφορά με περιγραφή του περιεχομένου και απευθείας παραπομπή στα λόγια των συμμετεχόντων στην έρευνα	Στατιστική αναφορά με συσχετισμούς, συγκρίσεις μέσων και στατιστικά σημαντικά στοιχεία που προέκυψαν από τα δεδομένα

Ο παραπάνω πίνακας φανερώνει παραστατικά τις διαφορές μεταξύ ποιοτικής και ποσοτικής μεθοδολογίας. Ο πίνακας δείχνει ότι ο κύριος σκοπός της ποιοτικής έρευνας είναι να κατανοήσει και να ερμηνεύσει τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, ενώ η ποσοτική ασχολείται με τον έλεγχο των υποθέσεων, εξετάζοντας την αιτία και το αποτέλεσμα, καθώς και με την πρόβλεψη των μελλοντικών γεγονότων και εξελίξεων

στο συγκεκριμένο πεδίο. Επιπλέον, η ποσοτική έρευνα γίνεται αντιληπτή ως έρευνα βασισμένη σε παραδοσιακή επιστημονική έρευνα που παράγει αριθμητικά δεδομένα και συνήθως επιδιώκει να δημιουργήσει αιτιώδεις σχέσεις ή συσχετισμούς μεταξύ δύο ή περισσότερων μεταβλητών, χρησιμοποιώντας στατιστικές μεθόδους για να ελέγξει τη δύναμη και σημασία των σχέσεων αυτών (Fraser Health Authority, 2011).

Με βάση τα παραπάνω, υποστηρίζεται ότι οι ποσοτικές και ποιοτικές ερευνητικές προσεγγίσεις διαφέρουν σαφώς όσον αφορά τον τρόπο συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων. Η ποσοτική έρευνα απαιτεί τη μείωση των φαινομένων σε αριθμητικές τιμές προκειμένου να πραγματοποιηθεί η στατιστική ανάλυση. Αντίθετα, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει τη συλλογή δεδομένων σε μη αριθμητική μορφή, δηλαδή κείμενα, εικόνες, βίντεο κ.λπ.. Στην ποσοτική έρευνα η ύπαρξη μεταβλητών είναι απολύτως απαραίτητη καθώς μέσω αυτών το υπό διερεύνηση φαινόμενο ταξινομείται και ποσοτικοποιείται (Gelo, Braakmann & Benetka, 2008).

5.2 Ποσοτική μέθοδος έρευνας

Ερευνητική μεθοδολογία είναι τα ολιστικά βήματα που χρησιμοποιεί ένας ερευνητής για να ξεκινήσει ένα ερευνητικό έργο (Leedy & Ormrod, 2001 και Williams, 2011). Επομένως, μια ποσοτική ερευνητική μέθοδος ασχολείται με την ποσοτικοποίηση και την ανάλυση μεταβλητών προκειμένου να επιτευχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Περιλαμβάνει τη χρήση και την ανάλυση αριθμητικών δεδομένων χρησιμοποιώντας συγκεκριμένες στατιστικές τεχνικές για ν' απαντήσει σε ερωτήσεις όπως ποιος, πόσο, τι, πού, πότε, πόσα και πώς. Αναλύοντας αυτόν τον ορισμό, οι Aliaga και Gunderson (2002), περιγράφουν τις ποσοτικές ερευνητικές μεθόδους ως την εξήγηση ενός ζητήματος ή ενός φαινομένου μέσω της συλλογής δεδομένων σε αριθμητική μορφή

και της ανάλυσης με τη βοήθεια μαθηματικών μεθόδων ή συγκεκριμένων στατιστικών στοιχείων. Ακολουθώντας τον παραπάνω ορισμό, θα μπορούσε να συναχθεί ότι το πρώτο πράγμα που αντιμετωπίζει ή με το οποίο ασχολείται μια έρευνα είναι να εξηγήσει ένα ζήτημα, είτε ποιοτικό είτε ποσοτικό, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις επιθυμίες του ερευνητή.

Το επόμενο χαρακτηριστικό στον παραπάνω ορισμό είναι ότι στην ποσοτική έρευνα τα αριθμητικά δεδομένα συλλέγονται και αναλύονται χρησιμοποιώντας στατιστικές μεθόδους. Από την άλλη πλευρά, η ποσοτική έρευνα περιλαμβάνει τη συλλογή δεδομένων έτσι ώστε οι πληροφορίες να μπορούν να ποσοτικοποιηθούν και να υποβληθούν σε στατιστική επεξεργασία προκειμένου να υποστηρίξουν ή να αντικρούσουν εναλλακτικούς ισχυρισμούς γνώσης (Leedy & Ormrod, 2001).

Επιπλέον, ο Williams (2011) σημειώνει ότι η ποσοτική έρευνα ξεκινά με μια δήλωση ενός προβλήματος, τη δημιουργία υπόθεσης ή ερευνητικής ερώτησης, την αναθεώρηση της σχετικής βιβλιογραφίας και την ποσοτική ανάλυση δεδομένων. Επιπλέον, η ποσοτική έρευνα χρησιμοποιεί στρατηγικές έρευνας, όπως πειράματα και έρευνες, και συλλέγει δεδομένα για προκαθορισμένα όργανα που αποδίδουν στατιστικά δεδομένα (Creswell, 2008 και Williams, 2011).

Όπως προαναφέρθηκε, στην ποσοτική έρευνα ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος των μεταβλητών. Μια μεταβλητή είναι μια ιδιότητα ή ένα χαρακτηριστικό των πραγμάτων και των ανθρώπων, που ποικίλλει σε ποιότητα και ποσότητα και διερευνάται από τον ερευνητή σε κάθε μελέτη (Fraser Health Authority, 2011). Μια μεταβλητή δεν είναι μόνο κάτι που μετράται, αλλά και κάτι που ο ερευνητής μπορεί να ελέγξει και να διαχειριστεί, ανάλογα με τις ανάγκες της εκάστοτε μελέτης και τις επιδιώξεις του. Μια ανεξάρτητη μεταβλητή, η οποία μερικές φορές ονομάζεται

πειραματική ή μεταβλητή πρόβλεψης, είναι μια μεταβλητή που χρησιμοποιείται σ' ένα πείραμα για να παρατηρηθεί η επίδραση που έχει σε μια εξαρτημένη μεταβλητή, που μερικές φορές ονομάζεται μεταβλητή αποτελέσματος. Η εξαρτημένη μεταβλητή, λοιπόν, ονομάζεται έτσι ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο, επειδή εξαρτάται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές.

Σύμφωνα με τον Sukamolson (2007) υπάρχουν διάφοροι τύποι ποσοτικής έρευνας. Οι πιο σημαντικοί είναι 1) η έρευνα με ερωτηματολόγιο, που αναπτύσσεται στο ακόλουθο κεφάλαιο, 2) η έρευνα συσχέτισης 3) η πειραματική έρευνα (Volt, 1999) και 4) η αιτιώδης-συγκριτική έρευνα (Gay, Mills & Airasian, 2006).

5.2.1. Έρευνα με ερωτηματολόγιο

Η έρευνα με ερωτηματολόγιο, σύμφωνα με τον Sukamolson, περιλαμβάνει τη διαμόρφωση και τη χορήγηση ενός σχεδιασμένου ερωτηματολογίου για τη μέτρηση των χαρακτηριστικών ενός δεδομένου πληθυσμού που επιλέγεται μέσω τυχαίας δειγματοληψίας, κατά κύριο λόγο, μέσω της χρήσης στατιστικών μεθόδων. Συνοπτικά, ο ερευνητής περιγράφει περαιτέρω την έρευνα ως μια μορφή ποσοτικής έρευνας που αφορά τη δειγματοληψία, τον σχεδιασμό ερωτηματολογίων, τη διαχείριση των ερωτηματολογίων με σκοπό τη συλλογή πληροφοριών από την ομάδα ή τον πληθυσμό που μελετάται κάθε φορά και, στη συνέχεια, την ανάλυση έτσι ώστε να γίνει καλύτερα κατανοητή η συμπεριφορά και τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων.

Από την άλλη πλευρά, ο Kraemer (1991) περιγράφει τρεις βασικές αρχές στην έρευνα με ερωτηματολόγιο. Αναλυτικότερα, θεωρεί ότι χρησιμοποιείται για να περιγράψει ποσοτικά μια πτυχή ενός δεδομένου πληθυσμού, που περιλαμβάνει τη

μελέτη των συσχετισμών. Στη μέθοδο που ακολουθείται από την έρευνα με ερωτηματολόγιο, τα δεδομένα συλλέγονται από τους ανθρώπους που αποτελούν το δείγμα της έρευνας και, αργότερα, είναι δυνατό να γενικευτούν έτσι ώστε ν' αντιπροσωπεύουν τα χαρακτηριστικά συνολικά του πληθυσμού, την άποψη και τις αντιλήψεις του, ανάλογα με την περίπτωση όπου εστιάζει η κάθε έρευνα.

➤ *Είδη ερωτήσεων*

Τα είδη των ερωτήσεων που μπορούν να συμπεριληφθούν σ' ένα ερωτηματολόγιο χωρίζονται σε ανοιχτές και κλειστές (Σταθακόπουλος, 2001). Ανοιχτές είναι οι ερωτήσεις στις οποίες δεν προτείνονται στον ερωτώμενο συγκεκριμένες τιμές ώστε να επιλέξει, αντιθέτως δέχονται περισσότερο γενικές απαντήσεις που ποικίλλουν από ερωτώμενο σε ερωτώμενο. Αυτό σημαίνει ότι ο ερωτώμενος δεν δεσμεύεται να επιλέξει από μια συγκεκριμένη σειρά τιμών αλλά εκφράζεται πιο ελεύθερα. Συχνά, οι απαντήσεις σε ανοιχτές ερωτήσεις αναλύονται με ποιοτικό και όχι ποσοτικό τρόπο. Μπορεί, ωστόσο, να γίνει και εκ των υστέρων κατηγοριοποίηση των απαντήσεων και δημιουργία κατηγοριών, ώστε να μετατραπούν οι ερωτήσεις σε κλειστές και να επιτραπεί η ποσοτική - στατιστική επεξεργασία τους. Αυτός, όμως, ο τρόπος εμπεριέχει, σε μεγάλο βαθμό, αυθαιρεσία από τη μεριά του μελετητή, ακριβώς γιατί οι αρχικές επιλογές των ερωτώμενων δεν έγιναν με το να έχει ο καθένας ένα συγκεκριμένο πλαίσιο απαντήσεων υπόψη του, δηλαδή δεν υπήρχε σταθερός και ομοιόμορφος δειγματικός χώρος, ενώ τώρα τις κατηγοριοποιούμε με βάση έναν τέτοιο.

Στις κλειστές ερωτήσεις, αντιθέτως, υποδεικνύεται μια σειρά τιμών (πιθανών απαντήσεων) από τις οποίες ο ερωτώμενος μπορεί ν' απαντήσει. Οι κλειστές

ερωτήσεις χρησιμοποιούνται ως επί το πλείστον γιατί επιτρέπουν τη χρήση ποσοτικών αναλύσεων και κάνουν συγκρίσιμες τις απαντήσεις μεταξύ ομάδων ερωτώμενων. Παρουσιάζουν, ωστόσο, το πρόβλημα ότι οι προτεινόμενες απαντήσεις μπορεί να μην εκφράζουν πλήρως το σύνολο των πιθανών απαντήσεων που θα μπορούσαν να δώσουν οι ερωτώμενοι, περιορίζοντας έτσι την έκφρασή τους.

Συνοπτικά, οι κλειστές ερωτήσεις χωρίζονται στις παρακάτω κατηγορίες (Μιχαλοπούλου, 1992):

- ☞ Διχοτομικές ερωτήσεις: Πρόκειται για ερωτήσεις που επιδέχονται ως απάντηση μία από δύο δυνατές τιμές.
- ☞ Κλίμακες απλής επιλογής: Πρόκειται για ερωτήσεις που επιδέχονται μόνο μία από μια σειρά προτεινόμενων απαντήσεων.
- ☞ Κλίμακες πολλαπλής επιλογής: Πρόκειται για ερωτήσεις που επιδέχονται μία ή περισσότερες απαντήσεις από μια σειρά προτεινόμενων απαντήσεων.
- ☞ Κλίμακες Likert: Είναι αυτές που χρησιμοποιούνται περισσότερο (Aaker, Kumar & Day, 1995). Η δυνατότητα που προσφέρουν είναι ότι δεν καταγράφουν τη γενική συμφωνία ή ασυμφωνία με μια πρόταση (κάτι τέτοιο θα γινόταν και με διχοτομικές κλίμακες) αλλά και τον βαθμό συμφωνίας. Περιέχουν στη διατύπωση της ερώτησης που τις συνοδεύει το "πόσο" ή το "σε ποιο βαθμό" κ.ά.. Συχνά είναι επταβάθμιες, πενταβάθμιες, τετραβάθμιες, τριβάθμιες, με τις πλέον δημοφιλείς να είναι αυτές με τις πέντε βαθμίδες, και αποδίδουν την τιμή "πάρα πολύ" στο ένα άκρο τους και την τιμή "καθόλου" στο άλλο.
- ☞ Κλίμακες σημαντικού διαφορισμού: Πρόκειται για μια παραλλαγή της κλίμακας Likert (Churchill, 2001) στην οποία ο ερωτώμενος καλείται να επιλέξει μία θέση, συχνά από επτά προτεινόμενες. Στο ένα άκρο της κλίμακας τοποθετείται μία

επιλογή και στο άλλο άκρο η αντίθετή της, δημιουργώντας έτσι ένα δίπολο, με τη χρήση του οποίου ο ερωτώμενος θα πρέπει να επιλέξει τη σχετική του τοποθέτηση.

- ☞ Κλίμακα Stapel: Η κλίμακα αυτή δίνει τη δυνατότητα να επιλέξει ο ερωτώμενος ανάμεσα από μία σειρά θέσεων που κυμαίνονται από το απολύτως αρνητικό μέχρι το απολύτως θετικό. Συμβολίζονται με το -3 (απόλυτη διαφωνία) έως το +3 (απόλυτη συμφωνία).
- ☞ Τεχνική Grid του Kelly: Η κλίμακα προσφέρει τη δυνατότητα στον ερωτώμενο να επιλέξει βάζοντας ένα x ή να μην επιλέξει, αφήνοντας κενό, αν ένα θέμα παρουσιάζει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, δημιουργώντας έτσι έναν χάρτη με επιμέρους χαρακτηριστικά. Χρησιμοποιείται αρκετά όταν πρέπει να συγκριθούν μεταξύ τους προϊόντα διαφορετικών - ανταγωνιστικών εταιρειών ή συμπληρωματικών παραγόντων.
- ☞ Κλίμακες Σπουδαιότητας: Οι κλίμακες σπουδαιότητας ζητούν από τον ερωτώμενο να τοποθετηθεί σ' ένα θέμα ως προς το πόσο αρνητικός ή θετικός είναι σ' αυτό. Αντί να του προτείνεται μια κλίμακα βαθμολόγησης, του προτείνεται μια σειρά προτάσεων από την πιο αρνητική προς την πιο θετική και του ζητείται να επιλέξει εκείνη που τον εκφράζει περισσότερο.

Σύμφωνα με το Merriam-Webster Dictionary, η έρευνα με ερωτηματολόγιο ως λογική προέρχεται από την αγγλο-γαλλική λέξη "surveyer" που σημαίνει κοιτάζω πάνω. Περαιτέρω, σύμφωνα με το λεξικό, και τον ορισμό του όρου, η έρευνα αυτής της μορφής μπορεί ν' αξιοποιηθεί έτσι ώστε ο ερευνητής:

(α) να εξετάσει το δείγμα του ως προς την κατάσταση, τις θέσεις και τις αντιλήψεις του,

- (β) να ζητήσει πληροφορίες και να συλλέξει δεδομένα για την ανάλυση ορισμένων πτυχών της συμπεριφοράς μιας ομάδας ή περιοχής,
- (γ) να προσδιορίσει και να οριοθετήσει τη μορφή, την έκταση και τη θέση του εφαρμόζοντας τις αρχές της γεωμετρίας και της τριγωνομετρίας,
- (δ) να προσεγγίσει και να εξετάσει διεξοδικά τα δεδομένα που τον ενδιαφέρουν και
- (ε) να επιθεωρήσει, να ελέγξει τις υποθέσεις του.

Ένας ερευνητής πρέπει να γνωρίζει πώς αναπτύσσονται τα ερωτηματολόγια, ώστε να διευκολύνεται η προετοιμασία και η διεξαγωγή μιας ερευνητικής μελέτης.

Τα στάδια της ανάπτυξης ενός ερωτηματολογίου περιλαμβάνουν τα εξής:

1. Τη λήψη αποφάσεων αναφορικά με τις πληροφορίες που θα πρέπει να αντλούνται από το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο
2. Τον ορισμό του κοινού στο οποίο απευθύνεται το ερωτηματολόγιο
3. Την επιλογή των μεθόδων προσέγγισης των συμμετεχόντων στην έρευνα
4. Την απόφαση αναφορικά με το περιεχόμενο των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου
5. Τη διατύπωση των ερωτήσεων
6. Την τοποθέτηση των ερωτήσεων στην επιθυμητή σειρά και τη διαμόρφωση της τελικής μορφής τους
7. Τον έλεγχο της διάρκειας συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου
8. Τη διεξαγωγή πιλοτικής εφαρμογής του ερωτηματολογίου για τον εντοπισμό πιθανών σφαλμάτων και παραλείψεων
9. Τη διόρθωση των σφαλμάτων και τη διαμόρφωση του τελικού ερευνητικού εργαλείου (Abdi, 2010).

Έπειτα, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι ένα ερωτηματολόγιο θα πρέπει να διαμορφώνεται με βάση συγκεκριμένους κανόνες ηθικής και δεοντολογίας. Ο

ερευνητής είναι υπεύθυνος για την τήρηση αυτών των κανόνων και για τη διασφάλιση της εμπιστευτικότητας των στοιχείων των συμμετεχόντων στην έρευνα και των απαντήσεών τους. Για παράδειγμα, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες των συμμετεχόντων, να διασφαλίζεται η λήψη άδειας από τους γονείς ή κηδεμόνες, εάν πρόκειται να συμμετέχουν στην έρευνα ανήλικοι, να υπάρχει εκτενής και σαφής ενημέρωση των συμμετεχόντων ή των γονέων αναφορικά με την έρευνα και την τήρηση της εμπιστευτικότητας πριν την έναρξή της.

➤ *Είδη ερωτηματολογίων*

Τα ερωτηματολόγια είναι δυο ειδών, τα δομημένα και τα αδόμητα. Δομημένο είναι ένα ερωτηματολόγιο το οποίο έχει αυστηρά καθορισμένη σειρά των γραπτών ερωτήσεων, συνήθως κλειστών, και δεν επιτρέπει στον ερευνητή να την υπερβαίνει και να ρωτά τις ερωτήσεις με διαφορετική σειρά. Χρησιμοποιούνται σε ποσοτικές έρευνες, πρόσωπο με πρόσωπο, καθώς και σε τηλεφωνικές ή ταχυδρομικές έρευνες (Sandhusen, 2000).

Μη δομημένα ερωτηματολόγια, στα οποία η σειρά των ερωτήσεων μπορεί ν' αλλάζει σύμφωνα με τη γνώμη του ερευνητή, προκειμένου να διευκολύνεται η συζήτηση με τον ερωτώμενο και να γίνεται ομαλότερη η ροή της έρευνας, χρησιμοποιούνται σε έρευνες με ομάδες συζήτησης και συνεντεύξεις σε βάθος. Το μη δομημένο ερωτηματολόγιο παρέχει την ευκολία στον έμπειρο ερευνητή ν' αποφασίσει κατά περίπτωση τη σειρά των ερωτήσεων, προσφέροντας, έτσι, μεγάλη ευελιξία στη διεξαγωγή της έρευνας.

Σύμφωνα με τον Swisher, για την κατασκευή ποιοτικών ερωτηματολογίων είναι απαραίτητο να δίνεται έμφαση στη μορφή και τη διάταξη, τη σύνταξη των

ερωτήσεων, την αλληλουχία των ερωτήσεων και την οργάνωση, ενώ σημαντικό ρόλο έχει και η συνοδευτική επιστολή. Ο Covert (1984) προτείνει, επίσης, μια λίστα ελέγχου για την ανάπτυξη ερωτηματολογίων που περιλαμβάνει τον τίτλο, την εισαγωγική δήλωση, τις οδηγίες, την ενότητα των δημογραφικών στοιχείων και το κυρίως θέμα, ενώ τονίζει τη σημασία που έχουν η δομή και η μορφή του ερωτηματολογίου για τη διασφάλιση της επιτυχίας της έρευνας.

5.2.2 Σφάλματα μέτρησης - Εγκυρότητα και Αξιοπιστία

Ολοκληρώνοντας την παρούσα ενότητα, είναι σημαντικό να γίνει αναφορά στον έλεγχο του ερωτηματολογίου. Η ανάπτυξη ενός ερωτηματολογίου είναι μια επίπονη διαδικασία που μπορεί να διαρκέσει μήνες πριν ο ερευνητής καταλήξει σε μια συγκεκριμένη έκδοση που ικανοποιεί όλες τις προσδοκίες. Όσον αφορά τον έλεγχο του ερωτηματολογίου και τη διασφάλιση της αξιοπιστίας του, μία συνήθης επιλογή, ιδιαίτερα σε συγκεκριμένα ερευνητικά πεδία, είναι η χρήση ερωτηματολογίων που έχουν αποδειχθεί χρήσιμα σε άλλες μελέτες, γεγονός που επιτρέπει τη σύγκριση των αποτελεσμάτων. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες είναι χρήσιμος ο σχεδιασμός νέων ερευνητικών εργαλείων, για παράδειγμα όταν τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν σε άλλες μελέτες δεν είχαν ικανοποιητικά αποτελέσματα ή όταν δεν υπάρχει κάποιο διαθέσιμο ερωτηματολόγιο που να μπορεί να αξιοποιηθεί για τη συγκεκριμένη μέτρηση. Υπ' αυτές τις συνθήκες, ο σχεδιασμός ενός νέου ερωτηματολογίου και η αξιολόγησή του πριν από την εφαρμογή είναι πολύ σημαντικός. Επιπλέον, τα ερωτηματολόγια είναι όργανα που έχουν σχεδιαστεί για τη μέτρηση μιας σειράς παραμέτρων και μεταβλητών που, σε πολλές περιπτώσεις, συνιστούν θεωρητικές ή αφηρημένες έννοιες. Ένα έγκυρο ερωτηματολόγιο, είναι

σημαντικό να ελέγχεται ώστε να έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά (Garcia de Yebenes Prous, Rodriguez Salvanes & Carmona Ortells, 2009):

1. Να είναι απλό και εφικτό όσον αφορά την εφαρμογή του στην πράξη
2. Να είναι ακριβές και αξιόπιστο, δηλαδή να μπορεί να οδηγήσει τις μετρήσεις που δεν έχουν λάθη
3. Να είναι επαρκές σε ό,τι αφορά την κάλυψη του συγκεκριμένου προβλήματος που προορίζεται να μετρήσει, παράμετρος που σχετίζεται με την εγκυρότητα περιεχομένου
4. Να αντικατοπτρίζει την υποκείμενη θεωρία για το φαινόμενο ή την έννοια που προορίζεται να μετρήσει, που σχετίζεται με την εγκυρότητα κατασκευής
5. Να δίνει τη δυνατότητα μέτρησης της αλλαγής, τόσο σε διαφορετικά άτομα όσο και στην απόκριση του ίδιου ατόμου σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Σε γενικές γραμμές, αυτές είναι οι παράμετροι που πρέπει να ελεγχθούν ώστε να διαπιστωθεί αν το ερωτηματολόγιο πράγματι είναι κατάλληλο και μπορεί να εξυπηρετήσει τους σκοπούς της έρευνας. Σ' αυτή τη διαδικασία, ασφαλώς είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη το συγκεκριμένο πλαίσιο της εκάστοτε έρευνας και οι απαιτήσεις του.

5.2.3 Βασικές μέθοδοι στατιστικής ανάλυσης

Τα δεδομένα που προκύπτουν από τα ερωτηματολόγια καταγράφονται και αναλύονται με την αξιοποίηση, στις πιο πολλές περιπτώσεις, στατιστικών εργαλείων, ειδικού λογισμικού στατιστικής επεξεργασίας, που δίνει στον ερευνητή τη δυνατότητα να εξετάσει τις διαφορετικές παραμέτρους και τα ενδιαφέροντα αποτελέσματα που απορρέουν από το υλικό που συνέλεξε. Η στατιστική ανάλυση είναι πολύ σημαντική

για όλες τις έρευνες ή τα πειράματα που περιλαμβάνουν τη συλλογή ποσοτικών δεδομένων. Η στατιστική ανάλυση χρησιμοποιείται σε ερευνητικές εργασίες σε όλα σχεδόν τα επιστημονικά πεδία. Δυστυχώς, η στατιστική ανάλυση μπορεί σκόπιμα ή ακούσια να χρησιμοποιηθεί για να καταλήξει στην εξαγωγή λανθασμένων συμπερασμάτων, γι' αυτό και είναι απαραίτητο να επιλέγονται και να χρησιμοποιούνται τα πλέον κατάλληλα εργαλεία (Χαλικιάς, Μανωλέσσου & Λάλου, 2015).

Η περιγραφική στατιστική είναι μία μέθοδος που χρησιμοποιείται αρκετά συχνά, καθώς στοχεύει στη συνοπτική παρουσίαση των δεδομένων που έχουν συλλεχθεί και διευκολύνει τη συγκέντρωση, την ταξινόμηση και την παρουσίασή τους, έτσι ώστε να είναι κατανοητά από τον αναγνώστη. Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έχει στο επίκεντρο τις μεταβλητές, ποσοτικές ή ποιοτικές, ανάλογα με τα δεδομένα που εκφράζουν. Μεταξύ των μεθόδων που συχνότερα επιλέγονται από τους ερευνητές είναι και η εύρεση της τάσης, του αριθμητικού μέσου, της επικρατούσας τιμής, της τυπικής απόκλισης, της διακύμανσης, του εύρους, του τυπικού σφάλματος, της διασποράς και της συσχέτισης. Επιπλέον, οι ερευνητές επιλέγουν να εκτελέσουν παραμετρικό ή μη παραμετρικό έλεγχο, έτσι ώστε να καταλήξουν στα επιθυμητά αποτελέσματα (Χαλικιάς, Μανωλέσσου & Λάλου, 2015).

5.3. Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας

Οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας δεν είναι το αντίθετο των ποσοτικών. Είναι μια διαφορετική κατηγορία που μπορούν να λειτουργήσουν αυτόνομα ή και συμπληρωματικά προς τις ποσοτικές μεθόδους έρευνας. Η ποιοτική έρευνα ασχολείται ιδίως με τη συλλογή και την ερμηνεία μη αριθμητικών δεδομένων για την

κατανόηση του ανθρώπινου και κοινωνικού περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τον Mohejan (2018), οι ρίζες των ποιοτικών ερευνητικών μεθόδων μπορούν να συνδεθούν με την ανθρωπολογία, τη φιλοσοφία, την ψυχολογία, την ιστορία και την κοινωνιολογία, με κύριο στόχο την εστίαση στη συστηματική εξήγηση και ανάλυση του φαινομένου που βρίσκεται υπό διερεύνηση. Οι συγκεκριμένες μέθοδοι προσελκύουν όλο και περισσότερη προσοχή από τους ερευνητές σε διάφορους ερευνητικούς τομείς.

Τα χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας, δηλαδή τα σημεία στα οποία διαφέρει από την ποσοτική, θα μπορούσαν να σχηματιστούν στις παρακάτω διαστάσεις (Cassell & Symon, 1999):

- ☞ Δεν πραγματεύεται και δεν μελετά τα φαινόμενα με χρήση αριθμητικών μετρήσεων, όπως χαρακτηριστικά συμβαίνει στην ποσοτική.
- ☞ Δεν προϋποθέτει την ύπαρξη σχέσεων αιτίου - αποτελέσματος, αλλά τέτοιες σχέσεις αναδύονται από τα ευρήματά της, αφού σημαντικό στοιχείο της είναι το γεγονός ότι σ' αυτή υπεισέρχεται η υποκειμενικότητα του ερευνητή και ο ρόλος του στην ερμηνεία του φαινομένου, που πηγάζει από τη δική του εκδοχή για τα πράγματα καθώς και από τον ρόλο του ως συμμετέχοντος στην όλη διαδικασία που την επηρεάζει και επηρεάζεται απ' αυτή.
- ☞ Προσαρμόζεται εύκολα στις ανάγκες της έρευνας και μπορεί να εμπλουτιστεί με επιπλέον στοιχεία, μη ψυχομετρικά, για να εκτιμήσει και να εμβαθύνει στο υπό μελέτη φαινόμενο.
- ☞ Επιτρέπει την ανάλυση και κατανόηση των αιτίων σε φαινόμενα αλλαγής καταστάσεων.

- ☞ Πραγματοποιείται στους φυσικούς χώρους που συμβαίνει το υπό μελέτη φαινόμενο και αντανακλά τα προβλήματα, τις ιδιαιτερότητες και τις συνθήκες της υπό μελέτη κατάστασης. Έτσι, τα ευρήματά της είναι ενδεικτικά των συνθηκών της πραγματικότητας.
- ☞ Προσφέρει μια ολιστική θεώρηση και ερμηνεία του φαινομένου που μελετά. Δεν προϋποθέτει την ύπαρξη ερμηνευτικών μεταβλητών, λανθανόντων μεταβλητών και παραμετρικών μοντέλων ερμηνείας. Αντίθετα, καταγράφει και ερμηνεύει το φαινόμενο μέσω της καταγραφής της εμπειρίας των ερωτώμενων.
- ☞ Χαρακτηρίζεται από την αλληλεπίδραση ερευνητή - ερευνώμενου. Με δεδομένο ότι η έρευνα πραγματοποιείται σε φυσικούς χώρους εργασίας ή ζωής του ερωτώμενου, και με δεδομένη τη θετική του στάση απέναντι στην έρευνα και την προθυμία του να απαντήσει, η έρευνα καταγράφει πραγματικές - αληθινές απόψεις και όχι τυπικές και τυποποιημένες απαντήσεις.

Οι ποιοτικές έρευνες καταγράφουν και αναλύουν τη συμπεριφορά και τον γραπτό και προφορικό λόγο των ανθρώπων. Παρακάτω γίνεται μια επιγραμματική μόνο αναφορά μερικών βασικών τεχνικών ποιοτικής έρευνας:

- ✓ Συμμετοχική παρατήρηση (participant observation)
- ✓ Ομάδες εστίασης (focus groups)
- ✓ Προσωπική συνέντευξη (personal interview)
- ✓ Ανάλυση λόγου (discourse analysis)
- ✓ Ανάλυση κειμένων-αρχειακού υλικού (analysis of documentation)
- ✓ Ανάλυση περιεχομένου (content analysis)
- ✓ Μελέτες ευχρηστίας (usability studies)
- ✓ Μελέτη περίπτωσης (case study)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

6. Μέθοδοι δειγματοληψίας

Πριν από την εξέταση των διαφόρων μεθόδων δειγματοληψίας, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ο όρος, καθώς και οι λόγοι που οδηγούν στην επιλογή της εκάστοτε μεθόδου. Η δειγματοληψία αποτελεί τη διαδικασία κατά την οποία από έναν συνολικό πληθυσμό λαμβάνεται ένα υποσύνολο, ένας συγκεκριμένος αριθμός ατόμων που πρόκειται να συμμετέχουν στην έρευνα. Η δειγματοληψία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να οδηγήσει σε συμπεράσματα για έναν πληθυσμό ή για να καταλήξει σε γενίκευση σε σχέση με την υφιστάμενη θεωρία. Στην ουσία, αυτό εξαρτάται από την επιλογή της μεθόδου της δειγματοληψίας (Taherdoost, 2016).

Οι μέθοδοι δειγματοληψίας μπορούν να χωριστούν σε δύο τύπους: την πιθανοτική ή τυχαία δειγματοληψία και την μη πιθανοτική. Στην πρώτη περίπτωση, περιλαμβάνονται η απλή τυχαία δειγματοληψία, η συστηματική δειγματοληψία, η στρωματοποιημένη δειγματοληψία, η δειγματοληψία κατά συστάδες και η διπλή δειγματοληψία. Αντίθετα, στη δεύτερη περίπτωση, περιλαμβάνεται η δειγματοληψία ευκαιρίας, η δειγματοληψία κρίσεως ή σκόπιμη δειγματοληψία, η δειγματοληψία χιονοστιβάδας και η ποσοτική δειγματοληψία (Χαλικιάς, Μανωλέσσου & Λάλου, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

7. Τα εισαγωγικά σημεία στη συγγραφή της επιστημονικής εργασίας

Η συγγραφή μιας πτυχιακής εργασίας αποτελεί για τους περισσότερους φοιτητές απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση του πτυχίου τους. Από πολλές απόψεις, η πτυχιακή εργασία αποτελεί την κορύφωση των σπουδών για τους τελειόφοιτους φοιτητές, στους οποίους δίνει τη δυνατότητα ν' αξιοποιήσουν και να συνδυάσουν τις γνώσεις που απέκτησαν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Ταυτόχρονα, τους εισάγει στη διαδικασία δόμησης ενός επιστημονικού κειμένου, μέσα από το οποίο μπορούν να συμβάλλουν με νέα γνώση στην επιστήμη με την οποία επέλεξαν ν' ασχοληθούν. Φυσικά η ολοκλήρωση μιας πτυχιακής εργασίας συχνά αποδεικνύεται περίπλοκη και χρονοβόρα διαδικασία.

Έπειτα από την κατάληξη σ' ένα συγκεκριμένο θέμα, που θα αποτελέσει τον πυρήνα της εργασίας, είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί η δομή της και να οργανωθούν τα κεφάλαιά της κατάλληλα, κατά τέτοιον τρόπο ώστε το κείμενο να έχει ροή και να οδηγεί αβίαστα στα τελικά συμπεράσματα του ερευνητή. Σύμφωνα με τον Straub (2009), η προτεινόμενη δομή που θα πρέπει να ακολουθεί μία επιστημονική εργασία περιλαμβάνει, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα ακόλουθα κεφάλαια, έτσι ώστε να μπορεί να επιτελέσει τον στόχο της:

- (1) την εισαγωγή, την παρουσίαση των κινήτρων και των ερευνητικών ερωτήσεων,
- (2) την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της βιβλιογραφικής επισκόπησης και της υπόθεσης προς ανάπτυξη,
- (3) την παρουσίαση της μεθοδολογίας, για παράδειγμα των τεχνικών που χρησιμοποιήθηκαν, των μεθόδων επιλογής του δείγματος, των συμμετεχόντων στην

έρευνα, των ερευνητικών εργαλείων, των μεθόδων ανάλυσης των αποτελεσμάτων, των ηθικών και δεοντολογικών περιορισμών και ζητημάτων, της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας της έρευνας,

(4) την παρουσίαση και την ανάλυση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την έρευνα,

(5) τη συζήτηση των αποτελεσμάτων, συμπεριλαμβανομένων των επιπτώσεων της έρευνας για τους μελετητές και τον συγκεκριμένο τομέα ενδιαφέροντος, την καταγραφή των περιορισμών της έρευνας, καθώς και των προτάσεων για περαιτέρω διερεύνηση.

Η τήρηση της παραπάνω δομής εγγυάται ότι η επιστημονική εργασία θα έχει μία ροή και θα παρουσιάζει με τρόπο σταδιακό τη διαδικασία που ακολούθησε ο ερευνητής έτσι ώστε να καταλήξει στα τελικά αποτελέσματα και συμπεράσματα. Έτσι, ο αναγνώστης θα είναι σε θέση ν' αντιληφθεί εις βάθος αυτό που διάβασε και να κατανοήσει τα τελικά αποτελέσματα.

Μία άλλη παράμετρος που θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη περιλαμβάνει τη σύνδεση της θεωρίας με την πράξη. Η θεωρία είναι ιδιαίτερα σημαντική σε μία ερευνητική προσπάθεια, καθώς καταγράφει και αποτυπώνει την υφιστάμενη κατάσταση και τα δεδομένα που απορρέουν από τη βιβλιογραφία. Η απουσία ικανοποιητικής ανάπτυξης της θεωρίας στο αντίστοιχο κεφάλαιο μπορεί να οδηγήσει αντίστοιχα σε αδυναμία κατανόησης του σκεπτικού του ερευνητή που τον οδήγησε στην επιλογή του θέματος, καθώς και του συσχετισμού των αποτελεσμάτων με τα ήδη γνωστά δεδομένα στο πεδίο.

Όσον αφορά τις εμπειρικές εργασίες, είναι σημαντικό σ' αυτή την περίπτωση να υπάρχει στην εισαγωγή η σχετική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, όπου βασίζεται

και η έρευνα που έχει διεξαχθεί. Μέσα από την ανάγνωση της θεωρίας, είναι σημαντικό να καθίσταται σαφές το ερευνητικό κενό που επιδιώκει να καλύψει η συγκεκριμένη έρευνα και οι λόγοι για τους οποίους έχει επιλεγθεί το εκάστοτε θέμα. Σε διαφορετική περίπτωση, είναι πιθανό τα δεδομένα της έρευνας που θα ακολουθήσουν να μην οδηγήσουν σε σαφή και κατανοητά αποτελέσματα (Barley, 2006).

Δύο είναι οι πιο συνηθισμένες μορφές πτυχιακής εργασίας:

1. Πτυχιακή εργασία τύπου βιβλιογραφικής επισκόπησης
2. Πτυχιακή εργασία τύπου ερευνητικής μελέτης

Η πιο συνηθισμένη **δομή πτυχιακής εργασίας τύπου βιβλιογραφικής επισκόπησης** είναι η ακόλουθη:

- Εξώφυλλο
- Περίληψη
- Λέξεις-κλειδιά
- Πίνακας περιεχομένων
- Εισαγωγή
- Κυρίως μέρος
- Συζήτηση, συμπεράσματα και προτάσεις
- Βιβλιογραφικές αναφορές
- Παραρτήματα

Ακολουθεί μια σύντομη περιγραφή κάθε στοιχείου ξεχωριστά:

- **Εξώφυλλο**

Στο εξώφυλλο αναγράφονται τα εξής:

Το Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, η Σχολή και το Τμήμα

Ο τίτλος της Πτυχιακής Εργασίας

Τα προσωπικά στοιχεία του φοιτητή

Ο τόπος και ο χρόνος συγγραφής

Ένα ακαδημαϊκό έργο έχει συγκεκριμένη δομή και αποτελείται από ορισμένα τμήματα. Ωστόσο, γύρω απ' αυτά δημιουργείται ορισμένες φορές κάποια σύγχυση. Πρόλογος, εισαγωγή και περίληψη είναι τρία ξεχωριστά μέρη ενός έργου στα οποία αναφέρονται διαφορετικές πληροφορίες. Η προσοχή που οφείλει να δείξει ο συγγραφέας σ' αυτά είναι πολύ σημαντική καθώς, ως μέρη της αρχής ενός έργου, προδιαθέτουν τον αναγνώστη γι' αυτό που θα επακολουθήσει.

Η περίληψη περιλαμβάνει την περιγραφή των δομικών στοιχείων μιας εργασίας, δηλαδή τον σκοπό και το υπό μελέτη αντικείμενο, τη μεθοδολογία, τα βήματα που ακολουθήθηκαν και τα συμπεράσματα.

Ο πρόλογος αποτελεί προαιρετικό τμήμα σε μια εργασία και δεν ξεπερνά τις 20-30 γραμμές. Μέσω αυτού γνωστοποιείται στον αναγνώστη το αντικείμενο και το ζητούμενο της εργασίας. Επιπλέον, στον πρόλογο ο συγγραφέας έχει τη δυνατότητα να απευθύνει τις ευχαριστίες του σε όσους τον στήριξαν στη διαδικασία συγγραφής και τον βοήθησαν ώστε να ολοκληρώσει το έργο που έχει αναλάβει.

Ένα από τα πιο βασικά κομμάτια είναι η *εισαγωγή* που έχει σκοπό να κατατοπίσει τον αναγνώστη για τα κύρια σημεία και τον στόχο της εργασίας. Περιλαμβάνει το αντικείμενο της εργασίας και το επιστημονικό πεδίο στο οποίο εντάσσεται. Στην εισαγωγή περιγράφονται ακόμα ο στόχος της εργασίας και αναλυτικά η μεθοδολογία της. Γίνεται αναφορά στις μεθοδολογικές αρχές και στις μεθόδους που εφαρμόστηκαν καθώς και στα επί μέρους θέματα που θ' αναπτυχθούν στα κεφάλαια που αποτελούν το κύριο μέρος της εργασίας. Παρατίθενται, ακόμα, οι ορισμοί των κυριότερων όρων που

χρησιμοποιήθηκαν. Η εισαγωγή αποτελεί πολύ σημαντικό κομμάτι μιας εργασίας αφού με συνοπτικό αλλά πλήρη τρόπο ενημερώνει τον αναγνώστη για όσα θα διαβάσει στο κυρίως κείμενο.

- **Λέξεις-Κλειδιά**

Αναγράφονται αμέσως μετά την περίληψη, στην ίδια σελίδα με αυτή, και αποτελούνται το μέγιστο από πέντε όρους που χαρακτηρίζουν το περιεχόμενο της εργασίας.

- **Πίνακας περιεχομένων**

Περιλαμβάνει τις ενότητες και υποενότητες του κειμένου με την αντίστοιχη σελίδα απ' όπου ξεκινά καθεμιά απ' αυτές. Τα περιεχόμενα θα πρέπει να δίνουν μια σαφή εικόνα στον αναγνώστη για όσα περικλείονται στο κείμενο χωρίς να χρειάζεται να το διαβάσει όλο.

- **Κυρίως μέρος της εργασίας**

Στο κυρίως μέρος της εργασίας αναπτύσσεται το θέμα σε επιμέρους κεφάλαια και υποκεφάλαια, ο αριθμός και η δομή των οποίων εξαρτάται από το αντικείμενο της εργασίας. Στο κυρίως μέρος γίνεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση που στοχεύει στην αναφορά, κριτική επεξεργασία και συνθετική θεώρηση των διαθέσιμων θεωρητικών και ερευνητικών δεδομένων που αφορούν το θέμα της πτυχιακής. Αναπτύσσεται η επικρατούσα άποψη στη βιβλιογραφία και παρουσιάζονται οι διάφορες τάσεις και τα αντίστοιχα επιχειρήματα για καθεμιά απ' αυτές. Ακόμη, αναδεικνύονται τα συμπεράσματα, τα κοινά σημεία και οι διαφορές, τα υπέρ και τα κατά κάθε διαφορετικής θεώρησης. Είναι στο σημείο αυτό σημαντικό να αναφέρουμε ότι στην εργασία θα πρέπει να παρουσιάζεται η άποψη του συγγραφέα για το θέμα, η οποία (θα πρέπει να) διαμορφώνεται καθώς προχωρά στη συγγραφή. Με την έννοια αυτή, κάθε εργασία

οφείλει να είναι πρωτότυπη, ακόμα κι αν για το συγκεκριμένο θέμα έχουν γραφτεί κατά το παρελθόν πολλές αντίστοιχες εργασίες.

- **Συζήτηση, συμπεράσματα και προτάσεις**

Στο τελευταίο αυτό τμήμα της πτυχιακής εργασίας παρουσιάζονται εν συντομία τα συμπεράσματα και οι προτάσεις στις οποίες καταλήγει ο συγγραφέας με την αντίστοιχη τεκμηρίωση από μέρους του. Θεωρείται δόκιμο στο σημείο αυτό να παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από άλλες αντίστοιχες βιβλιογραφικές μελέτες, να γίνεται αναφορά στα σημεία σύγκλισης και απόκλισης απ' αυτές, ενώ, τέλος, ο συγγραφέας έχει τη δυνατότητα ν' αναφερθεί σε σημεία τα οποία δεν καλύπτει η εργασία και να διατυπώσει προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

- **Βιβλιογραφικές αναφορές**

Η βιβλιογραφία μπαίνει στο τέλος της εργασίας και παραθέτει τις πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για τη διαμόρφωση του κειμένου με τη μορφή λίστας. Υπάρχουν διάφορα πρότυπα βιβλιογραφικής αναφοράς και κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα απαιτεί τη χρήση συγκεκριμένου προτύπου. Ένα από τα πλέον ευρέως διαδεδομένα πρότυπα το οποίο χρησιμοποιείται είναι το APA (American Psychological Association). Σε επόμενο υποκεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι βασικοί κανόνες καταγραφής παραπομπών και βιβλιογραφικών αναφορών σύμφωνα με το συγκεκριμένο πρότυπο.

- **Παραρτήματα**

Περιλαμβάνουν επιπλέον πληροφορίες και δεδομένα που αποτελούν μεν μέρος του έργου, δεν είναι απαραίτητο όμως να ενσωματωθούν στο κυρίως κείμενο (π.χ. ερωτηματολόγια, πίνακες, φωτογραφίες κ.λπ.).

Μια πτυχιακή εργασία τύπου ερευνητικής μελέτης σκοπό έχει να εξάγει και να παρουσιάσει συμπεράσματα, τα οποία δεν θα μπορούσαν να προκύψουν χωρίς τη συγκεκριμένη έρευνα. Η τυπική δομή της περιλαμβάνει:

- Εξώφυλλο
- Περίληψη
- Λέξεις-κλειδιά
- Πίνακα περιεχομένων
- Εισαγωγή
- Βιβλιογραφική επισκόπηση
- Μεθοδολογία
- Αποτελέσματα
- Συζήτηση αποτελεσμάτων
- Συμπεράσματα
- Βιβλιογραφικές αναφορές
- Παραρτήματα

Για τα πρώτα έξι στοιχεία (εξώφυλλο, περίληψη, λέξεις-κλειδιά, πίνακα περιεχομένων, εισαγωγή, βιβλιογραφική επισκόπηση), καθώς και για τα δύο τελευταία (βιβλιογραφικές αναφορές, παραρτήματα), ισχύουν όσα αναφέρθηκαν παραπάνω σχετικά με την εργασία τύπου βιβλιογραφικής επισκόπησης.

- **Μεθοδολογία**

Αρχικά γίνεται η περιγραφή (π.χ. δημοσκοπική έρευνα, μελέτη περίπτωσης κ.λπ.) και στη συνέχεια η αιτιολόγηση της ερευνητικής μεθόδου. Εν συνεχεία, και σε ξεχωριστό υποκεφάλαιο, παρουσιάζεται το δείγμα, ο αριθμός των συμμετεχόντων, η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την επιλογή και μια συνοπτική περιγραφή του δείγματος.

Ακολουθεί η κατανομή των συμμετεχόντων βάσει συγκεκριμένων χαρακτηριστικών. Σε επόμενο υποκεφάλαιο γίνεται αναφορά στα εργαλεία συλλογής των δεδομένων. Αν χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο, γίνεται μια περιγραφή του περιεχομένου του, του τρόπου δόμησής του, δίνονται οι οδηγίες συμπλήρωσης και οι δείκτες αξιοπιστίας. Αν το μέσο που χρησιμοποιήθηκε είναι η συνέντευξη, αναγράφεται το περιεχόμενό της και ο τύπος των ερωτήσεων και απαντήσεων. Φυσικά δεν αποκλείεται να χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα και οι δύο τρόποι. Έπεται η αναφορά στην ερευνητική διαδικασία. Εδώ αναλύεται η διαδικασία συλλογής των δεδομένων και περιγράφεται η μέθοδος στατιστικής ή ποιοτικής ανάλυσης.

- **Αποτελέσματα**

Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της επεξεργασίας των δεδομένων, δηλαδή η στατιστική ή ποιοτική ανάλυση ανά στόχο-υπόθεση με αριθμούς, με τη χρήση διαγραμμάτων, πινάκων και σχημάτων.

- **Συζήτηση αποτελεσμάτων**

Το τμήμα αυτό περιλαμβάνει την ερμηνεία των αποτελεσμάτων ανά στόχο-υπόθεση και καταδεικνύει τη σημασία τους σε σύγκριση και με τη σχετική βιβλιογραφία.

- **Συμπεράσματα**

Γίνεται μια σύντομη περιγραφή της εργασίας, ακολουθεί αναφορά στη συνεισφορά της σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, γίνεται λόγος για τους περιορισμούς της έρευνας και, τέλος, ο συγγραφέας επισημαίνει σημεία στα οποία δεν δίνει απαντήσεις και τα οποία θα μπορούσαν να αποτελούν θέματα για μελλοντική έρευνα.

7.1 Η βιβλιογραφική επισκόπηση

Η βιβλιογραφική τεκμηρίωση είναι μία πολύ σημαντική επιστημονική τεχνική, η οποία χρησιμοποιείται σε κάθε κείμενο που περιέχει πληροφορίες από τον διεθνή επιστημονικό χώρο, από το άρθρο ενός περιοδικού μέχρι την εργασία για κάποιο μάθημα κατά τη διάρκεια των σπουδών.

Οι δεξιότητες βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης αφορούν τεχνικές αναζήτησης και χειρισμού των πληροφοριών από τη διεθνή βιβλιογραφία. Οι τεχνικές αυτές αποσκοπούν να βοηθήσουν τον αναγνώστη όχι μόνο να εντοπίζει τις επιστημονικές πληροφορίες, αλλά να τις διαβάσει αποτελεσματικά, δηλαδή να παίρνει όσο το δυνατόν περισσότερες και ουσιαστικές πληροφορίες στον λιγότερο δυνατό χρόνο, να τις γράφει σύμφωνα με την επιστημονική δεοντολογία και έτσι ώστε να διασφαλίζεται αντικειμενικότητα στη γραφή και ακρίβεια, αποφεύγοντας τη λογοκλοπή, και τέλος να γράφει σωστά τις βιβλιογραφικές αναφορές.

Η μελέτη της βιβλιογραφίας είναι μια διαδικασία που ξεπερνάει τα όρια της απλής ή συστηματικής ανάγνωσης. Είναι μια διαδικασία που περιλαμβάνει οργάνωση, συνειρμούς, αξιολόγηση, οργάνωση των πληροφοριών. Απαιτεί, δηλαδή, κριτική σκέψη και κριτικό διάβασμα. Η ανάγνωση των ερευνητικών μελετών, άλλωστε, παρουσιάζει ιδιαιτερότητες και απαιτεί συγκεκριμένες τεχνικές, αφού ακολουθείται ένα συγκεκριμένο πλαίσιο στον τρόπο συγγραφής τους.

Η μελέτη και συγγραφή της βιβλιογραφίας είναι κάτι που μαθαίνεται. Με την παράθεση των βιβλιογραφικών παραπομπών αναγνωρίζεται η συνεισφορά των πηγών που έχουν χρησιμοποιηθεί για τη συγγραφή της εργασίας και ταυτόχρονα αποφεύγεται η λογοκλοπή.

Βιβλιογραφικές αναφορές ή παραπομπές (αγγλικός όρος: Citations): Όταν χρησιμοποιούνται οι ιδέες τρίτου προσώπου, είτε παραφρασμένες, είτε αυτούσιες, πρέπει ν' αναφέρεται η πηγή από την οποία έχουν αντληθεί οι πληροφορίες. Αυτό είναι γνωστό ως παραπομπή ή αναφορά, η δε μορφή της ποικίλλει ανάλογα με το πρότυπο παραπομπών που θα επιλεγεί.

Βιβλιογραφική λίστα (αγγλικός όρος: References): Στο τέλος της εργασίας πρέπει να συμπεριληφθεί μία λίστα με τα πλήρη στοιχεία όλων των πηγών που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά τη σύνταξη της εργασίας. Και σ' αυτή την περίπτωση η μορφοποίηση ποικίλλει ανάλογα με το πρότυπο που θα επιλεγεί.

Ποια είναι η διαφορά μεταξύ της λίστας βιβλιογραφικών αναφορών και της βιβλιογραφίας; Η λίστα βιβλιογραφικών αναφορών περιλαμβάνει όλες τις πηγές που χρησιμοποιήθηκαν και περιέχονται στην εργασία. Αντίθετα, η βιβλιογραφία είναι μια προαιρετική λίστα από πηγές, οι οποίες αν και μελετήθηκαν, τελικά δεν χρησιμοποιήθηκαν.

Η συγγραφή της βιβλιογραφίας πρέπει να ακολουθεί συγκεκριμένους κανόνες, όχι μόνο για να διευκολύνει τον συγγραφέα στη δημιουργία ενός σωστού κειμένου, αλλά κυρίως για λόγους δεοντολογίας. Το κυριότερο δεοντολογικό πρόβλημα στη συγγραφή της επιστημονικής έρευνας -και όχι μόνο- είναι η λογοκλοπή.

Για τους λόγους αυτούς είναι σημαντικό να γίνει αναφορά στον τρόπο παράθεσης της βιβλιογραφίας και των παραπομπών, τόσο εντός κειμένου όσο και στο τέλος της επιστημονικής εργασίας. Πρόκειται για διαδικασία απαραίτητη, καθώς διασφαλίζει την απόδοση των γραφομένων σ' αυτούς που τα έχουν πει ή γράψει και, κατά συνέπεια, την απουσία της λογοκλοπής από την εργασία.

Υπάρχουν διάφορα στυλ παράθεσης των βιβλιογραφικών αναφορών που χρησιμοποιούνται σε ερευνητικές εργασίες σ' ολόκληρο τον κόσμο. Μερικά απ' αυτά τα στυλ χρησιμοποιούνται σε μεγαλύτερο όγκο εργασιών, ενώ, άλλα, συναντώνται πιο σπάνια και σε συγκεκριμένα μόνο ερευνητικά ιδρύματα. Αυτά τα στυλ διαφέρουν μεταξύ τους σε λιγότερα ή περισσότερα σημεία. Μεταξύ των πλέον γνωστών στυλ βιβλιογραφικών αναφορών, τα πιο γνωστά είναι τα συστήματα *Harvard*, *APA*, *Vancouver* και *Chicago*, ενώ υπάρχουν και άλλα πιο σπάνια. Αν και στη σύγχρονη εποχή τα προγράμματα επεξεργασίας κειμένου δίνουν τη δυνατότητα αυτόματης δημιουργίας παραπομπών και βιβλιογραφικών αναφορών, είναι σημαντικό ο ερευνητής να γνωρίζει εις βάθος το σύστημα που πρέπει ή επιλέγει να χρησιμοποιήσει. Στη συγκεκριμένη εργασία έχει χρησιμοποιηθεί το σύστημα APA.

Σύστημα APA (American Psychological Association)

Αρχικά, οι παραπομπές είναι δύο μορφών: πρώτον υπάρχουν οι ενδοκειμενικές παραπομπές και δεύτερον η λίστα της βιβλιογραφίας στο τέλος της εργασίας. Εάν χρησιμοποιηθεί το επώνυμο του συγγραφέα ή των συγγραφέων στη ροή του κειμένου, τότε πρέπει να τοποθετηθεί σε παρένθεση δίπλα του το έτος δημοσίευσης του συγκεκριμένου έργου ως εξής:

Ο Παππάς (2006) πραγματοποίησε έρευνα σχετικά με την επίδραση του. . .

Εάν μέσα στο κείμενο γίνει αναφορά σ' ένα συγκεκριμένο άρθρο ή βιβλίο και δεν χρησιμοποιηθεί το επώνυμο του συγγραφέα στη ροή του, τότε αυτό πρέπει να τοποθετηθεί σε παρένθεση μαζί με το έτος δημοσίευσης σε παρένθεση εντός ή στο τέλος της πρότασης, όπως φαίνεται στο παράδειγμα που ακολουθεί:

Η έρευνα απέδειξε οριστικά μια συσχέτιση μεταξύ των αποτελεσμάτων (Mullane, 2006). Μια πρόσφατη μελέτη (Wilson, 2015) δείχνει τον ίδιο συσχετισμό.

Η επιλογή μεταξύ των δύο τύπων ενδοκειμενικής παραπομπής εξαρτάται από τον συγγραφέα και τη ροή της αφήγησης. Εάν μια παράφραση ή μια περίληψη συνεχιστεί για πολλές διαδοχικές προτάσεις, τότε το έργο αναφέρεται στην πρώτη αναφορά. Δεν είναι απαραίτητο να επαναληφθεί η αναφορά, αρκεί να είναι σαφές στον αναγνώστη ότι πρόκειται για την ίδια εργασία.

Ο Fang (2017) έχει συλλέξει νέα δεδομένα σχετικά με την εφαρμογή ανανεώσιμων τεχνολογιών στην Ευρώπη. Τριάντα τρία τοις εκατό παρουσίασαν βελτίωση στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) τα πρώτα 5 χρόνια.

Όταν μια παραθετική αναφορά σε κείμενο (με συγγραφέα και έτος) χρησιμοποιείται νωρίτερα στην παράγραφο, τότε οι επόμενες αφηγηματικές αναφορές του έργου στην ίδια παράγραφο δεν χρειάζεται να περιλαμβάνουν το έτος. Αυτός ο κανόνας ισχύει μόνο όταν η αναφορά δεν μπορεί να δημιουργήσει σύγχυση με άλλη αναφορά που υπάρχει στην ίδια παράγραφο και θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο σε περιπτώσεις που το επώνυμο έχει ήδη αναφερθεί προηγουμένως.

Ο Γεωργίου (2009) το εξήγησε. . . Ο Γεωργίου ανέφερε επίσης. . .

Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δίνεται όταν υπάρχει αναφορά σε πολλούς συγγραφείς. Τότε χρησιμοποιείται η φράση *et al.* (*και συν.*, στα ελληνικά), όταν πρόκειται για τρεις ή περισσότερους συγγραφείς. Για δύο συγγραφείς χρησιμοποιείται το συνδυαστικό & όταν οι συγγραφείς βρίσκονται σε παρένθεση και ο σύνδεσμος "και" όταν τα ονόματα αναφέρονται στη ροή του κειμένου.

Για δύο συγγραφείς

Οι Παναγιώτου και Μητσόπουλος (2005) δήλωσαν ότι. . .

ή

Προτείνεται ότι. . . (Παναγιώτου & Μητσόπουλος, 2005).

Για τρεις ή περισσότερους συγγραφείς:

Οι Γιαννακόπουλος και συν. (2007) αναφέρουν ότι. . .

ή

. . . αποδεικνύεται (Γιαννακόπουλος και συν., 2007).

Εάν επιλεγθεί να παρατεθεί αυτολεξεί κείμενο λιγότερων των 40 λέξεων, τότε το κείμενο παρουσιάζεται ενδοκειμενικά μέσα σε εισαγωγικά. Το έτος δημοσίευσης του έργου μαζί με τους αριθμούς σελίδας του αποσπάσματος θα πρέπει να παρατίθενται σε παρένθεση.

Ο Παπαδήμας (2006) αναφέρει "αυτή τη συσχέτιση" (σελ. 118), συμβάλλοντας. . .

ή

Διαπιστώθηκε ότι "η συσχέτιση..." (Παπαδήμας, 2006, σελ. 118).

Εάν το κείμενο που παρατίθεται είναι μεγαλύτερο από 40 λέξεις, τότε θα πρέπει να εμφανίζεται σε κείμενο με διπλό διάστιχο χωρίς εισαγωγικά.

Η δεύτερη μορφή παραπομπών είναι η λίστα των βιβλιογραφικών αναφορών που παρατίθεται στο τέλος της εργασίας. Ξεκινά από μια ξεχωριστή σελίδα στο τέλος του εγγράφου. Κάθε στοιχείο που αναφέρεται στη λίστα των βιβλιογραφικών αναφορών πρέπει ν' αναφέρεται στο κείμενο της εργασίας τουλάχιστον μία φορά. Όλες οι πηγές που εμφανίζονται στη λίστα αναφοράς πρέπει να ταξινομηθούν αλφαβητικά με βάση το επώνυμο του συγγραφέα.

Σε αντίθεση με τις ενδοκειμενικές αναφορές, οι αναφορές στο τέλος του εγγράφου περιλαμβάνουν και άλλες πληροφορίες. Η λίστα πρέπει να είναι γραμμένη με διπλό διάστιχο και με εσοχή τύπου "Προεσοχή". Η πλάγια γραφή είναι η

προτιμώμενη μορφή για τίτλους βιβλίων, περιοδικών και βίντεο που ενδεχομένως έχουν αξιοποιηθεί. Οι τίτλοι των άρθρων και των κεφαλαίων δεν έχουν πλάγια γραφή ούτε τίθενται εντός εισαγωγικών. Οι αριθμοί τόμου είναι πλάγιοι, αλλά οι αριθμοί έκδοσης δεν είναι.

Ακολούθως παρουσιάζονται παραδείγματα του συγκεκριμένου στυλ:

Τίτλος βιβλίου

Abdi, H. (2010). *Guttman scaling*. *Encyclopedia of Research Design*. SAGE Publications.

Κεφάλαιο σε βιβλίο

Adams, W.C. (2015). Conducting Semi-Structured Interviews. In K.E. Newcomer, H. P. Hatry & J. S. Wholey (Eds.), *Handbook of Practical Program Evaluation*. (4th ed., pp. 492-505). USA: John Wiley & Sons.

Κεφάλαιο γραμμένο από δύο συγγραφείς

Altheide, D. L., & Johnson, J. M. (1994). Criteria for Assessing Interpretive Validity in Qualitative Research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.). *Handbook of Qualitative Research*, pp. 485-499. Thousand Oaks, CA: SAGE.

Άρθρο σε περιοδικό

Gelo, O., Braakmann, D., & Benetka, G. (2008). Quantitative and qualitative research: Beyond the debate. *Integrative psychological and behavioral science*, 42(3), 266-290.

Σύστημα Harvard

Το Σύστημα Harvard είναι ένα στυλ παράθεσης βιβλιογραφικών αναφορών, που χρησιμοποιείται σε διάφορα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Σ' αυτό το σύστημα, περιλαμβάνονται οι εξής τύποι παραπομπών:

- Οι παραπομπές εντός κειμένου, που χρησιμοποιούνται κατά την άμεση αναφορά ή την παράφραση μιας πηγής. Βρίσκονται στο σώμα του κειμένου και περιέχουν ένα κομμάτι της πλήρους παραπομπής. Όπως και στο σύστημα APA, οι παραπομπές αυτές αναφέρουν το επώνυμο του συγγραφέα και το έτος συγγραφής του έργου:

Μετά απ' αυτό περιηγήθηκα σε όλες τις πρωτεύουσες... (Fitzgerald, 2004).

"Μετά απ' αυτό περιηγήθηκα σε όλες τις πρωτεύουσες" (Fitzgerald, 2004: 26).

- Η λίστα των βιβλιογραφικών αναφορών, που βρίσκεται στο τέλος της εργασίας και παρουσιάζει τις πλήρεις παραπομπές για τις πηγές που χρησιμοποιούνται στην εργασία. Ακολουθούν παραδείγματα καταγραφής της πλήρους παραπομπής:

Βιβλίο με έναν συγγραφέα

Fitzgerald, F. (2004). *The Great Gatsby*. New York: Scribner.

Εάν πρόκειται για την πρώτη έκδοση του βιβλίου, δεν αναφέρεται η έκδοση, διαφορετικά πρέπει να επισημανθεί:

Patterson, J. (2005). *Maximum ride*. New York: Little, Brown.

Dahl, R. (2004). *Charlie and the Chocolate Factory*. 6th ed. New York: Knopf.

Βιβλίο με περισσότερους συγγραφείς

Desikan, S. and Ramesh, G. (2006). *Software testing*. Bangalore, India: Dorling Kindersley, p.156.

Vermaat, M., Sebok, S., Freund, S., Campbell, J. and Frydenberg, M. (2014). *Discovering computers*. Boston: Cengage Learning, pp. 446-448.

Daniels, K., Patterson, G. and Dunston, Y. (2014). *The ultimate student teaching guide*. 2nd ed. Los Angeles: SAGE Publications, pp.145-151.

Κεφάλαιο σε βιβλίο

Bressler, L. (2010). My girl, Kylie. In: L. Matheson, ed., *The Dogs That We Love*, 1st ed. Boston: Jacobson Ltd., pp. 78-92.

Βιβλία του ίδιου συγγραφέα

Όταν υπάρχουν πολλά έργα από τον ίδιο συγγραφέα, οι παραπομπές καταγράφονται σε σειρά κατά έτος. Όταν οι πηγές είναι του ίδιου έτους, τότε τοποθετούνται με αλφαβητική σειρά με βάση τον τίτλο.

Brown, D. (1998). *Digital fortress*. New York: St. Martin's Press.

Brown, D. (2003). *Deception point*. New York: Atria Books.

Brown, D. (2003). *The Da Vinci code*. New York: Doubleday.

Άρθρο σε περιοδικό

Ross, N. (2015). On Truth Content and False Consciousness in Adorno's Aesthetic Theory. *Philosophy Today*, 59(2), pp. 269-290.

Dismuke, C. and Egede, L. (2015). The Impact of Cognitive, Social and Physical Limitations on Income in Community Dwelling Adults with Chronic Medical and Mental Disorders. *Global Journal of Health Science*, 7(5), pp. 183-195.

Άρθρο στο διαδίκτυο

Raina, S. (2015). Establishing Correlation Between Genetics and Nonresponse. *Journal of Postgraduate Medicine*, [online] Volume 61(2), p. 148. Available at: <http://www.proquest.com/products-services/ProQuest-Research-Library.html> [Accessed 8 Apr. 2015].

Άρθρο από έντυπη εφημερίδα

Weisman, J. (2015). Deal Reached on Fast-Track Authority for Obama on Trade Accord. *The New York Times*, p. A1.

Σύστημα Chicago

Ένα ακόμη σύστημα παραπομπών που χρησιμοποιείται συχνά είναι το σύστημα Chicago. Οι παραπομπές στο σύστημα αυτό έχουν δύο μορφές: (1) σημειώσεις και βιβλιογραφία και (2) ημερομηνία - συγγραφέας.

Το σύστημα σημειώσεων και βιβλιογραφίας προτιμάται από πολλούς που εργάζονται στις ανθρωπιστικές επιστήμες -συμπεριλαμβανομένης της λογοτεχνίας, της ιστορίας και των τεχνών. Σ' αυτό το σύστημα, οι πηγές αναφέρονται ως αριθμημένες σημειώσεις ή υποσημειώσεις. Κάθε σημείωση αντιστοιχεί σ' έναν υπερυψωμένο (υπεργραφικό) αριθμό στο κείμενο. Οι πηγές αναφέρονται, επίσης, συνήθως σε ξεχωριστή βιβλιογραφία. Το σύστημα σημειώσεων και βιβλιογραφίας μπορεί να φιλοξενήσει μια μεγάλη ποικιλία πηγών, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που δεν ταιριάζουν σωστά στο σύστημα ημερομηνίας - συγγραφέα.

Ενδεικτικά, οι αναφορές σ' αυτό το σύστημα είναι αυτής της μορφής:

Βιβλίο*Σημείωση*

1. Zadie Smith, *Swing Time* (New York: Penguin Press, 2016), 315–16.
2. Brian Grazer and Charles Fishman, *A Curious Mind: The Secret to a Bigger Life* (New York: Simon & Schuster, 2015), 12.

Σύντομη σημείωση

3. Smith, *Swing Time*, 320.
4. Grazer and Fishman, *Curious Mind*, 37.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Grazer, Brian, and Charles Fishman. *A Curious Mind: The Secret to a Bigger Life*. New York: Simon & Schuster, 2015.

Smith, Zadie. *Swing Time*. New York: Penguin Press, 2016.

Κεφάλαιο σε βιβλίο*Σημείωση*

1. Henry David Thoreau, "Walking," in *The Making of the American Essay*, ed. John D'Agata (Minneapolis: Graywolf Press, 2016), 177–78.

Σύντομη σημείωση

2. Thoreau, "Walking," 182.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Thoreau, Henry David. "Walking." In *The Making of the American Essay*, edited by John D'Agata, 167–95. Minneapolis: Graywolf Press, 2016.

Άρθρο σε περιοδικό*Σημείωση*

1. Susan Satterfield, "Livy and the Pax Deum," *Classical Philology* 111, no. 2 (April 2016): 170.

2. Shao-Hsun Keng, Chun-Hung Lin, and Peter F. Orazem, "Expanding College Access in Taiwan, 1978-2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality," *Journal of Human Capital* 11, no. 1 (Spring 2017): 9-10, <https://doi.org/10.1086>

3. Peter LaSalle, "Conundrum: A Story about Reading," *New England Review* 38, no. 1 (2017): 95, Project MUSE.

Σύντομη σημείωση

4. Satterfield, "Livy," 172–73.

5. Keng, Lin, and Orazem, "Expanding College Access," 23.

6. LaSalle, "Conundrum," 101.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Keng, Shao-Hsun, Chun-Hung Lin, and Peter F. Orazem. "Expanding College Access in Taiwan, 1978–2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality." *Journal of Human Capital* 11, no. 1 (Spring 2017): 1–34. <https://doi.org/10.1086>

LaSalle, Peter. "Conundrum: A Story about Reading." *New England Review* 38, no. 1 (2017): 95–109. Project MUSE.

Satterfield, Susan. "Livy and the Pax Deum." *Classical Philology* 111, no. 2 (April 2016): 165–76.

Περιεχόμενο ιστοσελίδας*Σημείωση*

1. "Privacy Policy," *Privacy & Terms*, Google, last modified April 17, 2017, <https://www.google.com/policies/privacy/>.

2. "About Yale: Yale Facts," Yale University, accessed May 1, 2017, <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>.

3. Katie Bouman, "How to Take a Picture of a Black Hole," filmed November 2016 at TEDxBeaconStreet, Brookline, MA, video, 12:51, https://www.ted.com/talks/katie_bouman_what_does_a_black_hole_look_like.

Σύντομη σημείωση

4. Google, “Privacy Policy.”

5. “Yale Facts.”

6. Bouman, “Black Hole.”

Βιβλιογραφικές αναφορές

Bouman, Katie. “How to Take a Picture of a Black Hole.” Filmed November 2016 at TEDxBeaconStreet, Brookline, MA. Video, 12:51. https://www.ted.com/talks/katie_bouman_what_does_a_black_hole_look_like.

Google. “Privacy Policy.” Privacy & Terms. Last modified April 17, 2017. <https://www.google.com/policies/privacy/>.

Yale University. “About Yale: Yale Facts.” Accessed May 1, 2017. <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>.

Το σύστημα ημερομηνία - συγγραφέας είναι πιο κοινό στις κοινωνικές επιστήμες. Σ' αυτό το σύστημα, οι πηγές αναφέρονται συνοπτικά στο κείμενο, συνήθως σε παρένθεση, με το επώνυμο του συγγραφέα και το έτος έκδοσης. Κάθε παραπομπή σε κείμενο αντιστοιχεί σε μια καταχώρηση σε μια λίστα αναφοράς, όπου παρέχονται πλήρεις βιβλιογραφικές πληροφορίες. Ενδεικτικά, οι παραπομπές έχουν την ακόλουθη μορφή:

Βιβλίο*Λίστα αναφορών*

Grazer, Brian, and Charles Fishman. 2015. *A Curious Mind: The Secret to a Bigger Life*. New York: Simon & Schuster.

Smith, Zadie. 2016. *Swing Time*. New York: Penguin Press.

Αναφορά εντός κειμένου

(Grazer and Fishman 2015, 12)

(Smith 2016, 315–16)

Κεφάλαιο σε βιβλίο*Λίστα αναφορών*

Thoreau, Henry David. 2016. “Walking.” In *The Making of the American Essay*, edited by John D’Agata, 167–95. Minneapolis: Graywolf Press.

Αναφορά εντός κειμένου

(Thoreau 2016, 177–78)

Λίστα αναφορών

D’Agata, John, ed. 2016. *The Making of the American Essay*. Minneapolis: Graywolf Press.

Αναφορά εντός κειμένου
(D'Agata 2016, 177–78)

Άρθρο σε περιοδικό

Λίστα αναφορών

Keng, Shao-Hsun, Chun-Hung Lin, and Peter F. Orazem. 2017. “Expanding College Access in Taiwan, 1978–2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality.” *Journal of Human Capital* 11, no. 1 (Spring): 1–34. <https://doi.org/10.1086/690235>.

LaSalle, Peter. 2017. “Conundrum: A Story about Reading.” *New England Review* 38 (1): 95–109. Project MUSE.

Satterfield, Susan. 2016. “Livy and the Pax Deum.” *Classical Philology* 1, no. 2 (April): 5-6.

Αναφορά εντός κειμένου

(Keng, Lin, and Orazem 2017, 9–10)

(LaSalle 2017, 95)

(Satterfield 2016, 170)

Περιεχόμενο ιστοσελίδας

Λίστα αναφορών

Bouman, Katie. 2016. “How to Take a Picture of a Black Hole.” Filmed November 2016 at TEDxBeaconStreet, Brookline, MA. Video, 12:51. https://www.ted.com/talks/katie_bouman_what_does_a_black_hole_look_like.

Google. 2017. “Privacy Policy.” Privacy & Terms. Last modified April 17, 2017. <https://www.google.com/policies/privacy/>.

Yale University. n.d. “About Yale: Yale Facts.” Accessed May 1, 2017. <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>.

Αναφορά εντός κειμένου

(Bouman 2016)

(Google 2017)

(Yale University, n.d.)

Σύστημα Vancouver

Τέλος, ένα ακόμη σύστημα που χρησιμοποιείται, αν και λιγότερο συχνά, είναι το σύστημα Vancouver. Αυτό το σύστημα ακολουθεί τους εξής κανόνες:

- Οι αναφορές παρατίθενται με αριθμητική σειρά και με την ίδια σειρά με την οποία αναφέρονται σε κείμενο. Η λίστα αναφοράς εμφανίζεται στο τέλος της εργασίας.

- Η λίστα των βιβλιογραφικών αναφορών ξεκινά σε μια νέα σελίδα με τον κατάλληλο τίτλο.
- Η λίστα πρέπει να περιλαμβάνει όλες και μόνο εκείνες τις αναφορές που έχουν αναφερθεί στο κείμενο.
- Χρησιμοποιούνται οι αραβικοί αριθμοί (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9).

Ακολουθεί ένα παράδειγμα λίστας βιβλιογραφικών αναφορών:

1. O'Campo P, Dunn JR, editors. Rethinking social epidemiology: towards a science of change. Dordrecht: Springer; 2012. 348 p.
2. Schiraldi GR. Post-traumatic stress disorder sourcebook: a guide to healing, recovery, and growth [Internet]. New York: McGraw-Hill; 2000 [cited 2019 Nov 6]. 446 p. Available: <http://books.mcgraw-hill.com/getbook.php?isbn=0071393722&template=#toc> DOI: 10.1036/0737302658
3. Halpen-Felsher BL, Morrell HE. Preventing and reducing tobacco use. In: Berlan ED, Bravender T, editors. Adolescent medicine today: a guide to caring for the adolescent patient [Internet]. Singapore: World Scientific Publishing Co.; 2012 [cited 2019 Nov 3]. Chapter 18. Available from: https://doi.org/10.1142/9789814324496_0018
4. Stockhausen L, Turale S. An explorative study of Australian nursing scholars and contemporary scholarship. J Nurs Scholarsh [Internet]. 2011 Mar [cited 2019 Feb 19];43(1):89-96. Available from: <http://search.proquest.com/docview/858241255?accountid=12528>
5. Kanneganti P, Harris JD, Brophy RH, Carey JL, Lattermann C, Flanigan DC. The effect of smoking on ligament and cartilage surgery in the knee: a systematic review. Am J Sports Med [Internet]. 2012 Dec [cited 2019 Feb 19];40(12):2872-8. Available from: <http://ajs.sagepub.com/content/40/12/2872> DOI: 10.1177/0363546512458223
6. Subbarao M. Tough cases in carotid stenting [DVD]. Woodbury (CT): Cine-Med, Inc.; 2003. 1 DVD: sound, colour, 4 3/4 in.
7. Stem cells in the brain [television broadcast]. Catalyst. Sydney: ABC; 2009 Jun 25.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

8. Παρουσίαση αποτελεσμάτων

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων γίνεται συνήθως με τη χρήση κειμένου, πινάκων και γραφικών παραστάσεων. Στο τμήμα αυτό γίνεται παράθεση των αποτελεσμάτων, σχολιασμός των πινάκων και των γραφικών παραστάσεων, χωρίς ωστόσο να γίνεται απόπειρα εξαγωγής συμπερασμάτων και προσπάθεια γενίκευσης και συζήτησης των εξαγόμενων συμπερασμάτων (Rudestam & Newton, 2001). Αυτά γίνονται στο τμήμα του σχολιασμού, το οποίο έπεται.

8.1 Πίνακες

Οι πίνακες εντάσσονται στο κείμενο της εργασίας, εκτός αν αυτή προορίζεται για δημοσίευση σε επιστημονικό περιοδικό, οπότε συχνά οι προδιαγραφές επιβάλλουν οι πίνακες και τα σχήματα να επισυνάπτονται στο τέλος. Αν εντάσσονται μέσα στο κείμενο, οι πίνακες καλό είναι να τοποθετούνται στην αρχή ή στο τέλος της σελίδας και όχι σε ενδιάμεσο σημείο. Πίνακες με μέγεθος μεγαλύτερο της μιας σελίδας, μπορούν, αν και δεν ενδείκνυται, να συνεχίζονται σε επόμενη σελίδα. Πάντως, σ' αυτή την περίπτωση, ο συγγραφέας θα πρέπει να σκεφτεί και την περίπτωση να τους μεταφέρει σε Παράρτημα στο τέλος της εργασίας.

Το ίδιο υλικό δεν είναι καλό να περιγράφεται τόσο με χρήση πίνακα όσο και με χρήση γραφικής παράστασης. Θεωρείται προτιμότερο να γίνεται γραφική παράσταση όταν τα δεδομένα του πίνακα, που θα μπορούσε να την αντικαταστήσει, είναι ιδιαίτερα περίπλοκα, οπότε η γραφική παράσταση γίνεται για να κάνει πιο εύληπτη την παρουσίαση. Επίσης, προτείνεται να δίνονται γραφικές παραστάσεις αντί

πινάκων σε παρουσιάσεις εργασιών μπροστά σε ακροατήριο. Αντιθέτως, στον βαθμό που τα δεδομένα το επιτρέπουν, προτείνεται να χρησιμοποιούνται πίνακες στη γραπτή εργασία.

Σχετικά με το πλήθος και τον αριθμό των πινάκων, ο ερευνητής μπορεί να έχει κατά νου ότι σε μια εικοσασέλιδη π.χ. εργασία θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει πέντε πίνακες (ή λιγότερους), όπως, επίσης, πέντε γραφικές παραστάσεις ή πίνακες και γραφικές παραστάσεις που δεν ξεπερνούν τους πέντε. Οι πίνακες προσμετρώνται στον συνολικό όγκο της εργασίας. Αν δηλαδή, για παράδειγμα, το κείμενο μιας εργασίας δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τις είκοσι σελίδες, τότε στις σελίδες αυτές συμπεριλαμβάνονται και οι πίνακες.

Τα αριθμητικά δεδομένα ενός πίνακα καλό είναι να παρουσιάζονται στοιχισμένα δεξιά ή ως προς την υποδιαστολή των δεκαδικών αριθμών. Εκτός από τις περιπτώσεις που οι ερευνητικές εργασίες αφορούν φυσικές επιστήμες ή μαθηματικά, όπου η ακρίβεια είναι σημαντική, γενικά αρκεί ένα δεκαδικό ψηφίο για την παράσταση δεκαδικών αριθμών σε πίνακα.

Για κάθε πίνακα, όπως και για κάθε γραφική παράσταση, που παρουσιάζεται σε μια επιστημονική εργασία, θα πρέπει να υπάρχει μια αναφορά του στο κείμενο της εργασίας, για παράδειγμα "βλέπε Πίνακα 1". Επίσης, θα πρέπει να υπάρχει μια περιγραφή του πίνακα που θα βοηθά τον αναγνώστη στο να τον διαβάσει με άνεση και να κατανοήσει πώς αυτός διαρθρώνεται. Στη συνέχεια θα πρέπει να υπάρχει μια περιγραφή και επισήμανση των σημαντικών στοιχείων και των συμπερασμάτων που εξάγονται από την ανάγνωση του πίνακα.

Αν τα στοιχεία που αναφέρονται στον πίνακα είναι δευτερογενή, προέρχονται δηλαδή από κάποια άλλη έρευνα και δεν αποτελούν πρωτογενή αποτελέσματα του

συγκεκριμένου ερευνητή, τότε κάτω από τον πίνακα θα πρέπει να αναφέρεται η φράση "Πηγή:", όπου θα καταγράφεται ο τίτλος της έρευνας και η χρονολογία έκδοσής της.

8.2. Σχήματα

Τα σχήματα έχουν τη δική τους ανεξάρτητη αρίθμηση, ενιαία για ολόκληρη την εργασία ή ξεχωριστή για κάθε κεφάλαιό της. Οι τίτλοι στα σχήματα μπαίνουν μετά απ' αυτά, στο κάτω μέρος τους. Αποτελούνται από τη λέξη Σχήμα και μετά την αρίθμηση του. Περιλαμβάνουν, επίσης, σύντομη φράση που περιγράφει το σχήμα. Οι γενικοί κανόνες που ισχύουν για τους πίνακες ισχύουν και για τα σχήματα.

Τα σχήματα πρέπει να χαρακτηρίζονται από απλότητα. Η περισσή πληροφορία είναι περιττή. Κατά την κατασκευή των σχημάτων θα πρέπει να ορίζονται και να δίνονται οι μονάδες μέτρησης για τους άξονες (X, Y) που χρησιμοποιούνται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

9. Το κλείσιμο της επιστημονικής εργασίας - Συζήτηση αποτελεσμάτων

Στο τμήμα αυτό της εργασίας εξάγονται συμπεράσματα που αφορούν τα αποτελέσματα (Ζαφειρόπουλος, 2005). Γενικά, δεν δίνονται αριθμητικά ή άλλα στοιχεία, τα οποία ο αναγνώστης μπορεί να βρει σε προηγούμενο τμήμα, αλλά αυτά σχολιάζονται με κριτικό τρόπο. Ο σκοπός αυτής της ενότητας είναι να συνδυαστούν τα αποτελέσματα ώστε να παρουσιαστεί το νόημα κάτω από τους αριθμούς ή από τα πρωτογενή και δευτερογενή στοιχεία. Εξάγονται συμπεράσματα και ο συγγραφέας προσπαθεί να διαπιστώσει τις αιτίες που προκαλούν τα αποτελέσματα που έχει καταγράψει και παρουσιάσει, να συνδέσει τα αποτελέσματα με το πλαίσιο της εργασίας, να διαπιστώσει την εγκυρότητα καθώς και την εμβέλειά τους και να διατυπώσει περιορισμούς. Στο τμήμα αυτό, επίσης, ο συγγραφέας αποφαινεται για το αν ισχύουν ή όχι οι υποθέσεις που είχε κάνει. Ασχολείται με κάθε υπόθεση ξεχωριστά και τεκμηριώνει την απάντησή του πριν προχωρήσει στην επόμενη υπόθεση.

Συμπληρωματικά, ο ερευνητής-συγγραφέας θα πρέπει να διαπιστώσει, και στη συνέχεια να διατυπώσει, αν η εμπειρική μελέτη του συμφωνεί ή διαφωνεί και πώς συνδέεται με τη σχετική θεωρία, όπως την απέδωσε μέσω της βιβλιογραφικής έρευνας και επισκόπησης. Προτείνει τρόπους επίλυσης προβλημάτων που έχουν ανακύψει, και εξηγεί γιατί υπάρχει ή δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ θεωρίας και εφαρμογής.

9.1 Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα της εργασίας αποτελούν σημαντικό τμήμα της. Η περίληψη και τα συμπεράσματα είναι τα πρώτα και ίσως τα μοναδικά τμήματα της εργασίας που πρόκειται να διαβαστούν από κάποιους αναγνώστες. Η σημαντικότητά τους έγκειται

στο ότι στο τμήμα αυτό ο συγγραφέας συνοψίζει πώς διαχειρίστηκε το θέμα του και δείχνει αν το έχει αφομοιώσει και το κατέχει χωρίς την ύπαρξη προβλημάτων.

9.2 Βιβλιογραφία

Μπαίνει μετά τα συμπεράσματα. Για τη βιβλιογραφία έγινε λεπτομερής αναφορά σε προηγούμενο σχετικό Κεφάλαιο.

9.3 Παραρτήματα

Στα παραρτήματα τοποθετείται το υλικό της έρευνας που είτε είναι εκτενές είτε δευτερεύουσας σημασίας. Περιλαμβάνεται υλικό που μπορεί να δει ο αναγνώστης αργότερα και δεν αλλοιώνει ή διαταράσσει τη ροή της εργασίας το γεγονός ότι δεν περιέχεται στο κυρίως κείμενο, αλλά σε ξεχωριστή θέση.

Σε παραρτήματα τοποθετούνται συνήθως εκτενείς και πολλοί σε αριθμό πίνακες, γραφικά, κατάλογοι, εκτενείς αναφορές, χάρτες και ερωτηματολόγια, κ.ά..

Τα παραρτήματα μπορεί να είναι ένα ή περισσότερα. Κάθε παράρτημα πρέπει να έχει ενιαίο θέμα. Αν πρέπει να παρατεθεί και άλλο υλικό, τότε δημιουργείται και ένα ακόμη παράρτημα μετά το πρώτο. Αν το παράρτημα είναι ένα, τότε ονομάζεται απλώς Παράρτημα, αν είναι πολλά αναφέρονται ως Παράρτημα Α, Παράρτημα Β κ.ο.κ.. Το Παράρτημα μπαίνει το τέλος της εργασίας, μετά τη Βιβλιογραφία, αποτελεί ξεχωριστό τμήμα της και αναφέρεται στα περιεχόμενα.

9.4 Ευρετήριο (Λημματικός κατάλογος)

Είναι χρηστικό, στο τέλος μιας εργασίας, να υπάρχει και ένας λημματικός κατάλογος, δηλαδή ένα ευρετήριο ονομάτων και εννοιών. Μπορεί να γίνει είτε ένα ενιαίο ή δύο ξεχωριστά ευρετήρια. Το ευρετήριο ονομάτων θα περιλαμβάνει όλα τα κύρια ονόματα

και το ευρετήριο εννοιών όλους τους βασικούς και ειδικούς όρους, οι οποίοι αναφέρονται στην εργασία. Η καταχώρηση στα ευρετήρια γίνεται με αλφαβητική σειρά και μετά την οριστική σελιδοποίηση της εργασίας, διότι είναι απαραίτητος ο αριθμός των σελίδων.

Η εργασία αυτή μπορεί να γίνει είτε στον Η/Υ, χρησιμοποιώντας την εντολή *"Εισαγωγή Ευρετηρίου"*, ή με το χέρι. Στη δεύτερη περίπτωση, όλο το κείμενο πρέπει να διαβαστεί από την εισαγωγή μέχρι το τέλος υπογραμμίζοντας, σε κάθε σελίδα και στις παραπομπές και στις υποσημειώσεις, όλα τα ονόματα με το ίδιο χρώμα και όλες τις έννοιες με άλλο χρώμα. Στη συνέχεια, και σε ξεχωριστό χαρτί, πρέπει να γραφτεί το όνομα και ο αριθμός της σελίδας ή των σελίδων που αυτό εμφανίζεται. Αυτό πρέπει να γίνει για όλα τα ονόματα και τις έννοιες που έχουν υπογραμμιστεί. Τέλος, συντάσσονται τα ευρετήρια, κατ' απόλυτη αλφαβητική σειρά, γράφοντας αριστερά το όνομα ή την έννοια και μετά τους αριθμούς των σελίδων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

10. Η προφορική παρουσίαση

Η παρουσίαση μιας εργασίας οργανώνεται μετά την ολοκλήρωση της συγγραφής της και έχει να κάνει με την επικοινωνία που πρέπει να έχει ο εισηγητής με το ακροατήριο.

Ο εισηγητής θα πρέπει να σκεφτεί το είδος του ακροατηρίου και το θέμα του. Θα πρέπει να αναρωτηθεί ποιος είναι ο σκοπός του ακροατηρίου του. Συχνά δεν είναι ίδιος με τον δικό του. Τι πρέπει να γνωρίζουν οι ακροατές; Πώς παρακολουθούν;

Θέματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη είναι οι προκαταλήψεις, οι επιστημονικές εξειδικεύσεις του ακροατηρίου, η κούραση που μπορεί να νιώθουν γιατί έχουν παρακολουθήσει άλλες εργασίες ή προερχόμενη από το μεγάλο μέγεθος της συγκεκριμένης εργασίας, η δυσκολία του θέματος. Το ακροατήριο αποτελείται από ειδικούς ή από κοινό με γενικές γνώσεις; Με άλλο τρόπο παρουσιάζεται μια εργασία σ' ένα επιστημονικό συνέδριο και αλλιώς στο ευρύ κοινό.

Η παρουσίαση καταλήγει στην παράθεση συμπερασμάτων, γι' αυτό ο εισηγητής θα πρέπει να έχει καταλήξει σε ξεκάθαρα και εύληπτα συμπεράσματα. Η παρουσίαση διαμορφώνεται έτσι ώστε να παρέχει στον ακροατή τα στοιχεία εκείνα που θα κάνουν κατανοητά τα συμπεράσματα που θα παρουσιαστούν στο τέλος.

10.1 Οι διαφάνειες

Αναλόγως του μεγέθους της εργασίας δημιουργούνται και οι διαφάνειες παρουσίασης, οι οποίες πρέπει να είναι αραιογραμμένες, ευανάγνωστες και στις οποίες να χρησιμοποιούνται σκούρα χρώματα, και να περιέχουν τα σημαντικά σημεία επιγραμματικά ως τίτλους και επικεφαλίδες. Σκοπός τους είναι να περιγράψουν τα

κύρια σημεία και να προκαλέσουν την προσοχή του κοινού. Στη συνέχεια, ο εισηγητής μπορεί ν' αναπτύξει τα σημεία αυτά προφορικά. Αν πρέπει να περιγραφούν μαθηματικοί τύποι, καλό είναι να ελεγχθεί αν είναι δυνατόν να αποφευχθεί η παρουσίασή τους και να αναλυθούν μόνο τα αποτελέσματά τους. Αλλιώς, οι τύποι γράφονται στη διαφάνεια με αρκετό κενό χώρο γύρω τους. Προσοχή πρέπει να δίνεται στη χρήση πινάκων και γραφικών παραστάσεων, Πέντε πίνακες ή/και γραφικές παραστάσεις είναι αρκετά έως πολλά για μια παρουσίαση. Αν στη θέση του πίνακα μπορεί να χρησιμοποιηθεί γραφική παράσταση ή σχήμα, καλό είναι να προτιμηθεί.

Σε σχέση με την οργάνωση του υλικού, καλό θα είναι οι διαφάνειες να έχουν δομή και συνέπεια, οι οποίες θα δίνουν την εντύπωση στον ακροατή ότι και δουλειά έχει γίνει και κόπος έχει καταβληθεί και οργανωμένο είναι το υλικό στο μυαλό του ερευνητή. Συνήθως η πρώτη διαφάνεια αναφέρει τον τίτλο της εργασίας και τα ονόματα των συγγραφέων. Η δεύτερη την προβληματική και τον τομέα της έρευνας, στη συνέχεια δίνονται γενικά στοιχεία για τις προηγούμενες έρευνες που έχουν γίνει πάνω στο θέμα, χωρίς βιβλιογραφικές παραπομπές. Ακολουθεί η μεθοδολογία και τα αποτελέσματα, που μπορούν να καταλάβουν αρκετές διαφάνειες. Τέλος, αναφέρονται τα συμπεράσματα σε μία ή δύο διαφάνειες, τα οποία θα πρέπει να εξάγονται από το περιεχόμενο της παρουσίασης και να μην προϋποθέτουν από το ακροατήριο άλλη ή περισσότερη γνώση του θέματος που αναπτύσσεται.

10.2 Ο διαθέσιμος χρόνος

Είναι αρκετά σημαντικό να τηρούνται συγκεκριμένα χρονικά περιθώρια για την παρουσίαση μιας εργασίας. Αν δεν προσδιορίζεται διαφορετικά, τότε καλό είναι να ολοκληρώνεται η ομιλία σε ένα τέταρτο ή εικοσάλεπτο, όσο μεγάλη κι αν είναι η

εργασία. Άλλωστε, μέρος της διαδικασίας αξιολόγησης της ίδιας της μελέτης καθώς και της κριτικής ικανότητας του συγγραφέα πραγματοποιείται από τη σωστή και εντός χρονικών ορίων παρουσίαση της μελέτης.

Κατά την παρουσίαση μιας εργασίας ο σκοπός δεν είναι να παρουσιαστεί κάθε σελίδα που έχει συγγραφεί, δεν είναι να περιγραφεί με λεπτομέρεια η δουλειά που έχει γίνει, ούτε να γίνει μέσα σε είκοσι λεπτά το ακροατήριο σοφό. Σημασία έχει οι ακροατές να μπορέσουν να γίνουν κοινωνοί των ιδεών που, κυρίως, έχουν να κάνουν με το αποτέλεσμα και το επίτευγμα της εργασίας.

10.3 Η πρόβα

Η πρόβα αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο στην προετοιμασία μιας παρουσίασης. Πέρα από τους πραγματικά ταλαντούχους ανθρώπους οι οποίοι έχουν άνεση στην επικοινωνία, όλοι μπορούν να γίνουν καλοί ομιλητές και παρουσιαστές εργασιών, αρκεί να εκπαιδευτούν γι' αυτό. Η παρουσίαση, όπως και η συγγραφή επιστημονικών εργασιών, διδάσκεται, και σημαντικό ρόλο για να βελτιωθεί αυτή δεξιότητα παίζει η επανάληψη και η εμπειρία. Αφού ολοκληρωθεί μια παρουσίαση και δημιουργηθούν οι διαφάνειες, μπορεί να γίνει μια δοκιμαστική παρουσίαση σε κάποιον φίλο. Αν μάλιστα πρόκειται για συνάδελφο επιστήμονα ακόμη καλύτερα. Στην πρόβα αυτή θα δοκιμαστεί το χρονικό διάστημα που θα διαρκέσει η παρουσίαση. Μπορεί, επίσης, να ζητηθεί από τον φίλο - ακροατή να περιγράψει τι κατάλαβε και να προβεί σε διορθώσεις ή υποδείξεις για το ποια σημεία χρειάζονται επεξήγηση και σε ποια σημεία ίσως χρειάζεται συντόμευση. Καλό είναι η πρόβα να επαναληφθεί αρκετές φορές. Άλλωστε, με την επανάληψη έρχεται η τελειοποίηση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας, η συγγραφή μίας επιστημονικής εργασίας, καθώς και η τελική της επιμέλεια, είναι απαραίτητο να βασίζονται σε συγκεκριμένες μεθόδους και τεχνικές που είναι κάθε φορά κατάλληλες. Ο γράφων την εργασία είναι αυτός που καλείται σε κάθε σημείο να κάνει τις πλέον κατάλληλες επιλογές, έτσι ώστε να έχει το επιθυμητό τελικό αποτέλεσμα. Ειδικότερα, τα σημεία που είναι απαραίτητο να εξετάσει είναι τα εξής:

- Η επιλογή των πλέον κατάλληλων τεχνικών για την εξεύρεση του θέματος που θα πραγματευτεί η εργασία του. Το θέμα αυτό θα πρέπει να είναι ενδιαφέρον τόσο για τον ίδιο όσο και για την ερευνητική κοινότητα, έτσι ώστε να μπορεί να οδηγήσει σ' ένα θετικό αποτέλεσμα.
- Η επιλογή των μεθόδων που αφορούν τη βιβλιογραφική ενημέρωση και τη μελέτη του αρχειακού υλικού. Στην εποχή της πληροφορίας, η εύρεση πληροφοριών μπορεί να γίνει όχι μόνο στον φυσικό χώρο κάποιας βιβλιοθήκης ή αρχείου, αλλά και -ή κυριότερα- μέσω του διαδικτύου και των ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων. Πρόκειται για μία σημαντική διευκόλυνση, ωστόσο είναι απαραίτητο να διασφαλίζεται ότι από τον τεράστιο όγκο πληροφοριών που αναμένεται να προσπελαστούν, θα επιλεγθούν οι πλέον κατάλληλες.
- Η κατάλληλη οργάνωση των κεφαλαίων, έτσι ώστε η εργασία να έχει ροή και να μπορεί να οδηγήσει αβίαστα τον αναγνώστη στο τέλος και την ανάγνωση των τελικών συμπερασμάτων.
- Η επιλογή των πλέον κατάλληλων μεθόδων και τεχνικών για τη διεξαγωγή της έρευνας. Σημαντικό είναι να τεκμηριωθεί η επιλογή της ποσοτικής ή της ποιοτικής

μεθόδου -ή και του συνδυασμού των δύο, να επιλεγθούν τα κατάλληλα ερευνητικά εργαλεία και οι μέθοδοι δειγματοληψίας, ώστε η έρευνα να μπορεί να ολοκληρωθεί με επιτυχία.

- Η επιλογή και σχολαστική τήρηση του τρόπου παράθεσης της βιβλιογραφίας που κάθε φορά απαιτείται να χρησιμοποιηθεί.

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, είναι δυνατή η τελική ολοκλήρωση της επιστημονικής εργασίας και η συγγραφή μίας άρτιας και ολοκληρωμένης προσπάθειας με βάση τα ακαδημαϊκά πρότυπα που είναι σημαντικό να τηρούνται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Π.Θ.. Αναζήτηση σε πληροφοριακές πηγές.

<http://www.lib.uth.gr/LWS/el/ir.asp>. Πρόσβαση στις 18/06/2021.

Eco, U. (1994). *Πώς γίνεται μια διπλωματική εργασία*. (μτφ. Κονδύλη Μ.). Νήσος.

Howard, K. & Sharp, J.A. (2001). *Η επιστημονική μελέτη. Οδηγός Σχεδιασμού και Διαχείρισης Ερευνητικών Εργασιών* (επιμ. Σοφούλης Κ., μτφ. Νταλάκου Β.). Gutenberg.

Ζαφειρόπουλος, Κ. (2005). *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. Κριτική.

Κυριαζόπουλος, Π. & Σαμαντά, Ε. (2010), *Μεθοδολογία έρευνας εκπόνησης διπλωματικών εργασιών*, Αθήνα. Σύγχρονη Εκδοτική

Μιχαλοπούλου, Κ. (1992). *Κλίμακες μέτρησης στάσεων*. Οδυσσέας.

Παππάς, Θ.Γ. (2002). *Η μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας στις ανθρωπιστικές επιστήμες*. Καρδαμίτσας.

Σταθακόπουλος, Β. (2001). *Μέθοδοι Έρευνας Αγοράς*. Σταμούλης.

Χαλικιάς, Μ., Μανωλέσσου, Α. & Λάλου, Π. (2015). *Μεθοδολογία έρευνας και εισαγωγή στη στατιστική ανάλυση δεδομένων με το IBM SPSS Statistics*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα-Κάλλιπος.

Ξενόγλωσση

Aaker, D.A., Kumar, V. & Day, G.S. (1995). *Marketing Research*, Wiley.

Abdi, H. (2010). *Guttman scaling*. *Encyclopedia of Research Design*. Sage Publications.

- Aliaga, M. & Gunderson, B. (2002) *Interactive Statistics*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- American Psychological Association (2002). *Publication Manual of the American Psychological Association* (5th ed.). American Psychological Association Washington, DC.
- Apuke, O.D. (2017). Quantitative research methods. A synopsis approach. *Arabian Journal of Business and Management Review (Kuwait Chapter)*, 6(10), 40-50.
- Barley, S.R. (2006). When I write my masterpiece: Thoughts on what makes a paper interesting. *Academy of Management Journal*, 49(1), 1620.
- Cassell, C. & Symon G. (1999). Qualitative research in work contexts. In Cassell, C. & Symon G. (1999) (ed). *Qualitative Methods in Organizational Research. A practical guide*, pp. 1-13, Sage.
- Churchill, G.A. Jr. (2001). *Basic Marketing Research*. South-Western Thomson Learning.
- Covert, R.W. (1984). A checklist for developing questionnaires. *Evaluation News*, 5(3), 74-78.
- Fraser Health Authority, 2011. Quantitative Research Methods and Tools. http://www.fraserhealth.ca/media/2011_11_14_Quantitative-Research-Methods-and-Tools.pdf. Πρόσβαση στις 07/05/2021.
- Garcia de Yebenes Prous, M.J., Rodriguez Salvanes, F., & Carmona Ortells, L. (2009). Validation of questionnaires. *Reumatologia Clinica*, 5(4), 171-177.
- Gay, L., Mills, G., & Airasian, P. (2006). *Educational research: Competencies for analysis and applications*. New Jersey: Pearson Education, Inc.

- Gelo, O., Braakmann, D., & Benetka, G. (2008). Quantitative and qualitative research: Beyond the debate. *Integrative psychological and behavioral science*, 42(3), 266-290.
- Gibaldi, J., (1997), *MLA Handbook for Writers of Research Papers*, New York: Modern Language Association of America
- Harrison, L. (2001). *Political Research: An Introduction*. New York: Routledge.
- Havenaar, M. (2018). *How to select a brilliant research topic*. <https://www.castoredc.com/blog/research-topic/>. Πρόσβαση στις 28/10/2020.
- Howe, K.R. (1988). Against Quantitative-Qualitative Incompatibility Thesis or Dogmas Die Hard. *Educational Researcher*, 17(8): 10-16.
- Howell, K.E. (2013). *Introduction to the Philosophy of Methodology*. London: Sage Publications.
- Johnson, B., & Christensen, L. (2008). *Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Katsicas, S.K. (2009,). "Chapter 35". In Vacca, John. *Computer and Information Security Handbook*. Morgan Kaufmann Publications. Elsevier Inc.
- Kimberlin, C.L., & Winterstein, A.G. (2008). Validity and Reliability of Measurement Instruments Used in Research. *American Journal of Health-System Pharmacists*, 65(1), 2276- 2284.
- Kothari, C.R. (2004). *Research Methodology, methods and techniques*. 2nd Edition. New Delhi: New Age International Publishers.
- Kraemer, K.L. (1991). Introduction. Paper presented at the information system research challenge: survey research method.

- Kuhn, T. (1962). *The structure of scientific revolution*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Leedy, P. & Ormrod, J. (2001). *Practical research: Planning and design* (7th ed.). Upper Saddle River, NJ.
- Lichtman, M. (2006). *Qualitative research in education: A user's guide*. Thousand Oaks, CA.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*. 2nd ed., Sage, Thousand Oaks, CA.
- Mohajan, H.K. (2018). Qualitative research methodology in social sciences and related subjects. *Journal of Economic Development, Environment and People*, 7(1), 23-48.
- Myers, M.D. (2009). *Qualitative Research in Business & Management*. Sage, London.
- Neuman, L.W. (1997). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- OECD (2002) Frascati Manual: proposed standard practice for surveys on research and experimental development, (6th edition). OECD.
- Onwuegbuzie, A.J. & Leech, N.L. (2005). On Becoming a Pragmatic Researcher: Importance of Combining Quantitative and Qualitative Research Methodologies. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(5): 375-387.
- Patel, M., & Patel, N. (2019). Exploring Research Methodology: Review Article. *International Journal of Research and Review*, 6(3), 48-56.
- Pavan G.K. & Dr. Nagarekha Kulkarni, Review Article on Research Methodology. *International journal of innovative research and development*, 3(7).

- Roberts, C.M. (2010). *Choosing a Dissertation Topic, The Dissertation Journey: A Practical and Comprehensive Guide to Planning, Writing, and Defending Your Dissertation*. SAGE Publications.
- Rudestam, K.E. & Newton, R.R. (2001). *Surviving your Dissertation*. Sage.
- Sandhusen, R.L. (2000). *Marketing*. Κλειδάριθμος.
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104(2019), 333-339.
- Stewart, D. & Kamins, M. (1993). *Secondary Research: Information Sources and Methods*. (2nd ed.)
- Straub, D. (2009). Why top journals accept your paper. *MIS Quarterly*, 33(3), iiix.
- Sukamolson, S. (2007). *Fundamentals of quantitative research*. Language Institute Chulalongkorn University, 1-20.
- Swisher, R. (1980). Criteria for the design of mail questionnaire. *Journal of Education for Librarianship*, 21(2), 159-165.
- Taherdoost, H. (2016). Sampling methods in research methodology: How to choose a sampling technique for research. *International Journal of Academic Research in Management*, 5(2), 18-27.
- Tashakkori, A. & Teddlie, C. (1998). Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches. *Applied Social Research Method Series* (Vol. 46). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tranfield, D., Denyer, D., & Smart, P. (2003). Towards a methodology for developing evidence-informed management knowledge by means of systematic review. *British Journal of Management*, 14, 207-22.

University of Michigan (n.d.) How to select a research topic. <https://www.umflint.edu/library/how-select-research-topic>. Πρόσβαση στις 29/10/2020.

Volt, W. (1999). *Dictionary of statistics and methodology: A nontechnical guide for the social sciences* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Wang, G.T. & Park, K. (2016). *Student Research and Report Writing: From Topic Selection to the Complete Paper*, First edition, John Wiley & Sons Ltd., West Sussex, UK.

Williams, C. (2011). Research methods. *Journal of Business & Economics Research (JBER)*, 5(3).

ABSTRACT

The obligation of students to write during their studies scientific essays in the context of seminar courses, or at the end of their studies their undergraduate, graduate or doctoral thesis, is often a real problem. Latent or overt questions that arise are, among others: -Where will I start my work and how will I proceed? -How will I tame the bibliographic material? -What is the methodological planning that I should follow? -How will I organize the chapters of my study? -How do I cite the bibliography and citations? Are these boring and time-consuming processes? Is it necessary to do all this, in this order and with the same discipline?

In almost all subjects, the teacher gives a concise methodological framework regarding the writing of a scientific paper. However, students feel unarmed, without supplies and luggage, when required in practice. And the weaknesses, the shortcomings, the gaps, are then identified when the implementation of a work plan begins or even when it is completed. The proposed paper aims to answer some of the above questions. It can be a useful manual, as far as possible, where an attempt will be made to include basic methodological elements, which will facilitate the trainee's task, regardless of the content of his research study, to organize effectively, systematically and based on scientific ethics, his own work.

The techniques of finding the topic, the bibliographic information with the use of the new technologies of the libraries, the use of the journals and other sources on the Internet, the use of secondary data sources will be described. The methods that allow the proper conduct of empirical research will be recorded. The techniques that constitute the quantitative research methods and concern the construction and control

of the questionnaire, the theory of sampling, as well as the main statistical methods of data analysis that are often used in many scientific works will be analyzed.